ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

1883

[ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ]

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6. — ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Πανεπιστημίου, 39.

1883

Ἀριθ. 398 – Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ἔτος Η'

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΣΤ' — Συνδρομὴ ἐτησία ἐν Ἑλλάδι δρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι — Ἐν γράφεται τῆς Διευθύνσεως Ὁδὸς Ἀγχιάλου. — 14 Αὐγούστου 1883

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

Ἀναμνήσεις.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1882 ὁ Κουμουνδούρος ἠττηθεὶς εἰς τὴν Βουλὴν παρητεῖτο τῆς ἐξουσίας. Τὸ ὄνομά του διεσύρετο, ἐὰν ὄχι ὡς ἀπ' εὐθείας καταχραστοῦ, ὡς ἐπωφελουμένου ὅμως ἐκ τῶν καταχρήσεων τῶν περὶ αὐτόν. Ἡ ἐκκρεμὴς τότε ὑπόθεσις τῶν Βελενζικῶν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του ὡς κηλὶς ἀμαυροῦσα διὰ παντὸς τὴν ὑπόληψίν του. Ἡ πρόσφατος ἐκείνη ἱστορία ἐχρησίμευεν ὡς ἀφορμὴ πρὸς ἀναπόλησιν παλαιῶν ἁμαρτιῶν· πρὸς ἐπιμαρτύρησιν δὲ τῶν ψιθυριζομένων κατηγοριῶν ὑπελογίζετο ἡ μεγάλη δηθὲν περιουσία τοῦ πτωχοῦ ἄλλοτε πρωθυπουργοῦ, καὶ ἐμετρῶντο ἐπὶ τῶν δακτύλων ἡ ἐν Ἀθήναις οἰκία του, ἡ ἐν Μουνυχίᾳ ἔπαυλίς του, τὰ εἰς Πόρον καὶ Μεσσηνίαν κτήματά του, μάλιστα δὲ τὸ τελευταῖον ἀπόκτημα, — ὁ μισθός, ὡς ἐλέγετο, τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰ βρωμερὰ τῶν Θηβῶν κατορθώματα, — οἱ ἐν Εὐβοίᾳ ἀγροί, τοὺς ὁποίους ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου μοι ἐδείκνυον μετὰ μειδιάματος ἐκφραστικοῦ οἱ συνεπιβάται, ὅτε ὀλίγας πρὸ τῆς πτώσεώς του ἡμέρας διέπλεον τὸν Εὐβοϊκὸν πορθμόν.

Συγχρόνως δὲ κατηγορεῖτο ἐπὶ πολιτικῇ ἀνανδρίᾳ ἡ ἀνεπιτηδειότητι, ὡς ἀφήσας νὰ ἀπολεσθῇ τὸ ἀποκτηθὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου κέρδος, ὡς ὑποκύψας δουλικῶς εἰς τῆς διπλωματίας τὴν παλιμβουλίαν καὶ παραδεχθεὶς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν ἅπαξ παραχωρηθέντων ἐπὶ τοῦ χάρτου συνόρων, — ὡς ἑνὶ λόγῳ θυσιάσας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ συμφέροντα.

Ἀδέξιος διπλωματής, ἀπρόβουλος πολιτικός, σφαγεὺς τῆς Ἠπείρου, καταχραστὴς τῶν δημοσίων χρημάτων, ἄνθρωπος ἄνευ ἀρχῶν, — τοιαῦται ἦσαν τινὲς τῶν κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου ἐκτοξευομένων μομφῶν ἐν ἔτει πρὸ τοῦ θανάτου του.

Τὴν 25 Φεβρουαρίου 1883, μετὰ μακρὰν καὶ πολυώδυνον νόσον, ἀπεβίωσε, Ἡ Ἑλλὰς σύμπασα μετὰ τοσαύτης πανηγυρικῆς λύπης τὸν ἐπένθησεν, ὥστε οὐδέποτε ζένος παρατηρητής, ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς, ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸν θρηνούμενον σήμερον *μέγαν πολίτην* ἐξύβριζον χθὲς καὶ κατηγόρουν οἱ πλεῖστοι τῶν πλεκόντων ἐπικηδείους διθυράμβους εἰς ἐξύμνησίν του. Αἱ ἐφημερίδες πᾶσαι ἐπεσώρευσαν ἐντὸς πενθίμων περιθωρίων ἐκφράσεις ἐλεγειακάς, φιλοτιμούμεναι τίς πλέον τῆς ἄλλης νὰ ὑπερυψώσῃ τὸ κλέος του. Τὰ δημοτικὰ συμβούλια ἐψήφισαν στεφάνους ἐπὶ στεφάνων, ἡ Βουλὴ ὁλοψήφως τῷ ἀπένειμε τὴν τιμὴν τῆς ἐθνικῆς δαπάνης ἐκφορᾶς, ἡ δὲ κηδεία ἐτελέσθη μετ' ἀσυνήθους μεγαλοπρεπείας, καὶ ἡ πρωτεύουσα ὁλόκληρος πενθηφοροῦσα τὸν παρηκολούθησε. Λόγοι ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐξεφωνήθησαν καὶ δάκρυα ἐχύθησαν. Τὴν δ' ἐπαύριον ἡ Βουλή, τῇ προτάσει τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἐψήφισε σύνταξιν διὰ τὴν χήραν καὶ τὴν θυγατέρα του, λησμονοῦσα ἢ ἀκυροῦσα ὅσα ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου ἐλέχθησαν περὶ παρανόμων τοῦ ἀποβιώσαντος ἀποθησαυρίσεων.

Ποῦ ἡ κλεὶς τῆς τοιαύτης μεταβολῆς; — Τίνες ἦσαν οἱ δίκαιοι; Οἱ ἐξεγειρόμενοι ἀρά γε κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου ὡς ἀνάνδρως καὶ δολίως θυσιάσαντος τὰ Ἰωάννινα καὶ ὡς κλέψαντος τὰ δημόσια χρήματα; ἢ οἱ συνωθούμενοι ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ οἴκου του πλατείας ἐνόσῳ ἐψυχομάχει, καὶ οἱ κλαίοντες ἤδη αὐτὸν νεκρόν;

Ἀληθὲς ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς μετὰ θάνατον τιμῆς ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πρὸς τὸν Κουμουνδοῦρον ἀποδοθεῖσα διαφέρει κατὰ ποσότητα μᾶλλον ἢ ποιότητα τῆς ἀποδιδομένης εἰς πάντα ἐν Ἀθήναις κηδευόμενον. Ἀλλ' οἱ ἐπικήδειοι λόγοι ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς. Ἐὰν κρίνῃ τις τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῶν εἰς τὰ κοιμητήρια πλακῶν, πάντες οἱ κοιμώμενοι ἐκοσμοῦντο ζῶντες ὑπὸ πάσης ἀρετῆς. Ἡ διαφορὰ εἶναι, ὅτι οἱ λόγοι δὲν χαράσσονται ἐπὶ μαρμάρου ὡς αἱ ἐπιγραφαί· ὥστε ὁ λέγων ἔχει τὸ διπλοῦν πλεονέκτημα, ὅτι κοπιάζει ὀλιγώτερον τοῦ γλύπτου καὶ ὅτι αἱ φράσεις του θὰ λησμονηθῶσι. Ναί μέν, τυποῦνται, ἀλλ' ὁ τύπος εὐτυχῶς δὲν διαιωνίζει τὰ πάντα. Ἔνθεν ἡ ἀφθονία, τὸ μῆκος καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ἐπικηδείων ἀγορεύσεων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδι.

Ἀλλ' ἡ ὑπερβολὴ τῆς πρὸς τοὺς τεθνεῶτας ἀνοχῆς ἀποτελεῖ ἴσως ἀντιστάθμησιν δικαίαν

τῆς πρὸ τοῦ θανάτου ὑπερβολικῆς αὐστηρότητος. Ὁ Ἕλλην κλίνει φύσει πρὸς τὸ ψέγειν, ὁ νοῦς του πηγαίνει εὐκόλως εἰς τὸ κακόν, ἡ δὲ γλῶσσά του προθύμως τίθεται εἰς τοῦ νοῦ τὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ξένοι συνήθως ἐξίστανται ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ μεθ' ἧς διασύρομεν ἀλλήλους, οἱ δὲ πλεῖστοι αὐτῶν δίδοντες πίστιν εἰς τὰς ἑκατέρωθεν διαβολὰς, θεωροῦσιν ἅπαντας ἡμᾶς συλλήβδην ἀξίους τῶν ἐναλλὰξ προστριβομένων μομφῶν. Πολλάκις ἤκουσα τὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ μετρία μέχρι τοῦδε ὑπόληψις ἡμῶν παρὰ τοῖς ξένοις ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς ἡμᾶς αὐτούς. Ἀφοῦ ὅμως ἐπὶ ζωῆς διαβάλωμὲν ἀλλήλους, ἐλαφρύνομεν τὴν συνείδησιν καὶ τελοῦμεν εἶδος ἀνταποδόσεως διὰ τῶν ἀμοιβαίων μετὰ θάνατον ἐπαίνων.

Ὡς πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐπεξήγησις τῆς πρὸς τὸ ἐγκωμιάζειν τοὺς νεκροὺς τάσεως. Οἱ πρὸς αὐτοὺς ἔπαινοι χρησιμεύουσιν ὡς ψόγος κατὰ τῶν ζώντων, ἐπιτυγχάνεται δὲ οὕτω διπλῆ εὐχαρίστησις καὶ διὰ τοὺς λαλοῦντας καὶ διὰ τοὺς ἀκούοντας. Οὕτω περίπου ἐξηγεῖ καὶ ὁ Σωκράτης τὴν ὑπὸ τοῦ Καλλικλέους γενομένην ὑπεράσπισιν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ ἐκ τῶν πρώην κυβερνησάντων τὰς Ἀθήνας: «Οἱ πάσχοντες, λέγει, ἀπὸ τὸν στό»μαχον δὲν κατηγοροῦσιν ὡς αἰτίους τῆς νόσου »ἐκείνους, οἵτινες ἐνέπλησαν καὶ ἐπάχυνον τὰ »σώματά των, ἀλλὰ κατηγοροῦσι καὶ ψέγου»σιν ἐκείνους οἵτινες τύχωσι παρόντες καὶ τοῖς »δίδουσι συμβουλὰς ὅταν ἐπέλθῃ μετὰ καιρὸν »ἡ ἐκ τῆς πλησμονῆς νόσος. Εἰς τούτους θὰ »ποιήσωσιν ὅ,τι κακὸν δύνανται, θὰ ἐγκωμιά»σωσι δὲ τοὺς προτέρους καὶ αἰτίους τῶν κα»κῶν». (Γοργίας § 74). Ἄδικος ἐν μέρει ἡ παραβολὴ τοῦ Σωκράτους· οὔτε ὁ Θεμιστοκλῆς, οὔτε ὁ Περικλῆς ἦσαν κατὰ πάντα ἄξιοι τῆς αἰνιττομένης κατηγορίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης ἦτο Ἕλλην! Ἀνακαλοῦσι δὲ τοὺς λόγους του τὰ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κουμουνδούρου λεχθέντα παρά τινων τῶν ἀγορευσάντων, οἵτινες ὠφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας ὅπως τοξεύσωσι πικρὰ βέλη κατὰ τοῦ πρώην ἀντιπάλου του. Ἔστω παρηγορία ὅμως διὰ τοῦτον ἡ βεβαιότης ὅτι, ὅταν ἔλθῃ — εὐχόμεθα δὲ πολὺ νὰ ἀπέχῃ εἰσέτι, — ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς εἰς τὴν ἱστορίαν παραδόσεως τοῦ ὀνόματός του, πρῶτοι οἱ τότε ἐπιζῶντες ἐκ τῶν σημερινῶν ἀντιπάλων του θὰ πλέξωσι καὶ δι' αὐτὸν διθυράμβους καὶ στεφάνους.

Ὁ πρωθυπουργὸς αὐτὸς, ὁμιλῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κουμουνδούρου, ἐντέχνως ἀπέφυγε τὰς ὑπερβολὰς, διεξέφυγε τὰς λεπτομερείας, ἀνεκήρυξε τὴν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐξασκηθεῖσαν, ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος ἐπιρροὴν εἰς τὰ τῆς πατρίδος, ἐτίμησε τὸν Κουμουνδοῦρον ὡς «προϊὸν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τοῦ φιλελευθέρου τῆς Ἑλλάδος πολιτεύματος», ἐθρήνησε τὴν «στέρησιν ἀνδρὸς, ὅστις ἠδύνατο ἐν δεδομέναις περιστάσεσιν νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τὰς πεποιθήσεις τῆς Εὐρώπης ὅπως ποδηγετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν δυσχερείαις», ἐθρήνησε τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτευσέως, διότι «ἡ συνταγματικὴ ἀντιπολίτευσις ἀποτελεῖ μέρος ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόσπαστον ἐννόμου Κυβερνήσεως». Οὐχ ἧττον ἐπιδεξία, καὶ πολιτικὴ συνάμα, ἦτο ἡ πρωτοβουλία του περὶ ἐνδείξεως ἐθνικοῦ πένθους. Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, καθὸ ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας, ἀντιπροσωπεύει πράγματι τὴν ὁλομέλειαν τῆς Βουλῆς. Ἦτο καθῆκον ἄρα αὐτοῦ ἡ λήθη τῆς πρὸς τὸν Κουμουνδοῦρον πάλης καὶ ἡ ἐπ' ὀνόματι τῆς Βουλῆς ἔκφρασις τῆς ἐθνικῆς λύπης ἐπὶ τῷ θανάτῳ του.

Ἡ λύπη αὕτη ἦτο εἰλικρινὴς ἐκ μέρους τοῦ ἔθνους, ὅσῳ καὶ ἂν ἀνεμιγνύετο δόσις κομματισμοῦ εἰς τῶν πολιτευομένων τὰς θρηνῳδίας. Ὡς πολιτικὸς εἶχε βεβαίως ποικίλας ἐλλείψεις ὁ Κουμουνδοῦρος, ἀλλ' ἦτο ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ εἶχεν ἔμφυτον τὴν τέχνην τοῦ προσελκύειν τὴν ἀγάπην ὅσων τὸν ἐπλησίαζον. Δὲν εἶχεν ἐχθρούς, ὡς εἶπεν ὁ Κοι Τρικούπης ἐπὶ τοῦ τάφου του. Ὅτε κατὰ τὴν προλαβοῦσαν βουλευτικὴν περίοδον ὁ ἐκ Καλαβρύτων βουλευτὴς κ. Οἰκονόμος καταφερόμενος κατ' αὐτοῦ, ἐχώρισε τὸν πολιτικὸν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, χαρακτηρίσας εἰρωνικῶς τὸν τελευταῖον τοῦτον ὡς «λευκότατον», ὁ Κουμουνδοῦρος εὐστόχως ἀπήντησεν ὅτι ἀποδέχεται εὐγνωμόνως τὴν διάκρισιν, ἥτις τῷ ἐξασφαλίζει τὴν εὐμένειαν τοῦ κατηγόρου του· διότι ὁ μὲν πρωθυπουργὸς εἶναι πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἄνθρωπος διαρκέστερος.

Ἦτο πράγματι γλυκὺς ἄνθρωπος. Ἴσως ἡ γλυκύτης του, προβαίνουσα μέχρι ἀνοχῆς καὶ ἐνδοτικότητος ἄκρας, ὑπῆρξε πηγὴ κακῶν καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν πολιτείαν. Ἐὰν ἦτο ὀλιγώτερον γλυκὺς, ἴσως ἐξέθετε ζῶν εἰς ὀλιγωτέρους κινδύνους τὴν ὑπόληψίν του. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ εὐκαμψία του ἦτο ἴσως στοιχεῖον δυνάμεως ἐν τῇ ἀμόρφῳ εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἔπρψιν τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ, ἔνθα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πολιτεύεσθαι δὲν ἔπαυσεν ἔτι θεωρούμενον ὡς μέσον βιοποριστικόν. Ὅπως δήποτε, ἐξ ἁπάντων τῶν ἐπικηδείων πανηγυριστῶν του μόνος ὁ ποιητὴς Κυ Σουρῆς ὑπέδειξεν ὡς ἐλάττωμα τὴν πολλὴν γλυκύτητα τοῦ Κουμουνδούρου:

Ἂν ἦτο λίγο πιὸ κακός, ἂν πάντα δὲν ὡμίλει
καὶ εἰς ἐχθροὺς καὶ φίλους του μὲ ὄψι γελάστη,
ἂν τοῦλειπε καὶ μιὰ φορὰ τὸ γέλοιο ἀπ τὰ χείλη
κι' ἂν κάπου κάπου ἔμενε ἡ ατέγη του κλειστή,
ὦ, πιὸ πολὺ θὰ τοῦκαιε τὸ ἔθνος του λιβάνι
κ' ἡ δόξα θαλερώτερο θὰ τοῦπλεκε στεφάνι.[1]

1. «Μὴ Χάνεσαι». 1 Μαρτ. 83.

Ἀλλὰ βεβαίως ἡ γλυκύτης μόνη καὶ ἡ εὐκαμψία τοῦ χαρακτῆρος δὲν ἐξηγοῦσι τὴν ἀνύψωσίν του. Μόνη ἡ ἐπιδεξιότης ὅπως ὠφελῆται τῶν περιστάσεων δὲν ἤθελεν ἐπαρκέσει, ἐὰν ἐστερεῖτο θελήσεως καὶ τόλμης. Ἄνευ δὲ τῆς ἐμφύτου πολιτικῆς εὐφυΐας του δὲν ἤθελε διὰ μόνης τῆς ἐνδοτικότητος κατορθώσει νὰ κυβερνήσῃ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη τὴν Ἑλλάδα. Οὐδ' ἐστερεῖτο μαθήσεως, εἰ καὶ οὐχὶ συστηματικῶς ἀποκτηθείσης. Ναὶ μὲν, ἡ κυριωτέρα του ἴσως μάθησις ἦτο ἡ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίως τοῦ Ἕλληνος τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν μελέτην ταύτην ἡ φιλομάθειά του. Ὁ Λεωνίδας Σγούτας, ὅστις ἐκ τῶν πρώτων ἐν Ἑλλάδι μετῆλθε τὸ ἐμπόριον τῶν ξένων βιβλίων, μοὶ ἔλεγε πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε περίπου ἐτῶν, ὅτι οὐδένα τῶν τότε ἐν Ἀθήναις πολιτευομένων εἶχε πελάτην συνεχέστερον.

Ἐγνώρισα τὸν Κουμουνδοῦρον κατὰ πρῶτον ὅτε ἐν ἔτει 1859 ἐπεσκέφθη τὸ Λονδῖνον. Ἡ τύχησα νὰ τῷ χρησιμεύσω ὡς ξεναγὸς ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἐκείνῃ πόλει, τῷ ἔδειξα τὰ περίεργα αὐτῆς, τοὺς λιμένας, τὰς φυλακάς της, τὸν σύνωδευσα εἰς ἀγροτικὰς ἐπαύλεις φίλων μου. Τὰ πάντα μετὰ περιεργείας παρετήρει, περὶ πάντων ἠρώτα καὶ ἠρεύνα. Ἰδίως διέτριβεν εἰς τὰ τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀγγλίας. Ἀναχωρῶν μοι ἀφῆκεν ἐρωτήματα ἔγγραφα περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν τελωνείων, περὶ λεπτομερειῶν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Αἱ σύντομοι ἐρωτήσεις του ἦσαν τοσοῦτον περιεκτικαί, ὥστε διὰ πολλῶν καὶ ἐκτενῶν ἐπιστολῶν καὶ μετὰ οὐχὶ μικρᾶς μελέτας ἐδέησε νὰ τῷ κοινοποιήσω τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν μου.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐκ Λονδίνου ἀναχώρησίν του μετέβην εἰς Ἑλλάδα. Εἰς Νεάπολιν μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὸν εἶδον ἐπιβιβαζόμενον ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπὸ Μασσαλίας κατέπλεον. Ἀλλὰ ὀλίγον τόν εἶδον τότε, διότι ἡ κακοκαιρία τὸν περιώρισεν ὑπὸ τὸ κατάστρωμα. Δὲν μᾶς διεχώριζε δὲ ἡ κακοκαιρία μόνη. Ἦτο εἰς τὴν δευτέραν θέσιν, διότι, ὡς μοὶ ἔλεγεν, εἶχεν ἐξαντληθῆ τὸ βαλαντιόν του. Ἡ ἐπίδειξις βεβαίως δὲν ἦτο ἐλάττωμά του. Ἴσως τὸν ὡδήγει εἰς ἀποφυγὴν αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὸ ἁπλοῦν καὶ αὔταρκες τοῦ χαρακτῆρός του, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις τῆς φύσεως τοῦ Ἕλληνος, ὅστις δὲν ἀνέχεται εὐκόλως οἱαδήποτε ὑπεροχῆς τὴν ἐπίδειξιν.

Ὅτε κατὰ τὸ 1867 ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας, ὁ Κουμουνδοῦρος ἦτο πρωθυπουργός. Τὸν ἐπεσκέφθην καθ' ἣν ὥραν ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ἐπασχε ποδάγραν, οἱ δὲ συνυπουργοὶ ἦσαν συνηγμένοι εἰς τὸν κοιτῶνά του. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκεῖνο ἦτο, ὡς πρὸς σχηματισμὸν, ἐν τῶν ἐκλεκτοτέρων ἐξ ὅσων ἐκυβέρνησαν ποτὲ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἀπετέλουν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Κουμουνδούρου, ὁμάδα σεβαστὴν καὶ ἰσχυράν. Τινὲς ἀπεβίωσαν ἔκτοτε. Διατί οἱ λοιποὶ ἀπεσπάσθησαν τοῦ ἀρχηγοῦ των; Πταίουσιν οὗτοι ἢ ἐκεῖνος; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι εἰσέτι ὡριμον πρὸς λύσιν. Ἀλλ' ἐὰν ὁ Κουμουνδοῦρος συνεκράτει περὶ αὐτὸν τοὺς συνεργάτας ἐκείνους, ἤθελεν εἶσθαι διάφορος ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὰς διασκέψεις του τὸ ὑπουργικὸν ἐκεῖνο συμβούλιον, εἰσήχθην εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅστις ἐνδεδυμένος μὲν, ἀλλ' ἄνευ ὑποδημάτων, ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κλίνης. Περὶ αὐτὴν ἐπὶ ψαθίνων καθεκλῶν ἐκάθηντο οἱ πλεῖστοι τῶν συναδέλφων του. Οὔτε σινδόνη ἢ σκέπασμα οἷον δήποτε ἐπὶ τοῦ στρώματος, οὔτε παραπετάσματα ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς πρασίνης καριόλας, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς ἀνάκλιντρον εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ μέχρι ἀκοσμίας ἁπλότης ἐκείνη ἦτο συγχρόνως καὶ ἔνδειξις τῆς ἀτμοσφαίρας ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνετράφη καὶ ἔζησε. Ὁ Βούλγαρις οὐδέποτε παρεδέχθη τὸν Εὐρωπαϊκὸν ἱματισμὸν, ἀλλ' ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ πρὶν ἢ ἴδῃ τὸ ἀξιοπρεπὲς καὶ ἐπιβλητικὸν τοῦ Ὑδραίου προκρίτου, ἠσθάνετό πως ὅτι εὑρίσκεται ὑπὸ στέγην ἀρχοντικήν. Ὁ Κουμουνδοῦρος ἐφόρει Εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ λιχανοῦ του δακτύλιος ἐμαρτύρει ὅτι ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα πολιτισμοῦ παρὰ τῶν συνοδευσάντων τὸν Ὄθωνα Γερμανῶν· ἀλλὰ πάντα ἐπ' αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὸν ὑπεδείκνυον τὸν ἐπαρχιώτην. Ἁπλοῦς καὶ ἀφελής, οὐδαμῶς ἐφαίνετο ἐνθυμούμενος ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἐπίσημον ἐν τῇ πατρίδι του οἶκον, οὗτινος τὸ ὄνομα δὲν ἐγένετο δι' αὐτοῦ πρώτου γνωστὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, περὶ τὰ 1795, ὁ Μπέης τῆς Μάνης Ἰωάννης Γληγοράκης, ὁ ἐπιλεγόμενος Ζανὲτ-μπεης, κατηγορηθεὶς μετὰ δεκαπενταετῆ ἡγεμονίαν ἐπὶ συνεννοήσει μετὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, καθῃρέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων· «διάδοχος δὲ αὐ»τοῦ ἐγένετο ὁ ἀπὸ Κιτριῶν Κουμουνδοῦρος, »ὁ κατήγορός του, ὅστις διέκειτο εἰς διαρκῆ »κατὰ τοῦ Γληγοράκη πάλην καὶ εἰς φιλικὰς »μετὰ τῶν Τούρκων σχέσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κου»μουνδοῦρος μετὰ ἑπταετῆ ἡγεμονίαν καθῃρέ»θη, περὶ τὰ 1802, καὶ ἐσταλὴ εἰς τὸ κάτερ»γον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε. »Εἶχε κατηγορηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς »Αὐστρίας ὡς συμμετασχὼν τῆς συλήσεως »πλοίου Αὐστριακοῦ. Τὸν Κουμουνδοῦρον δε»δέχθη ὁ Ἀντώνιος Γληγοράκης, ὁ πρωτότο»κος τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη[1]».

1. Ἴδε Leake, Travels in the Morea, vol. I, p. 318.

Ὥστε ὁ Κουμουνδοῦρος ἠδύνατο, ἐὰν ἤθελε, νὰ καυχᾶται ἐπὶ ἡγεμονικῇ καταγωγῇ. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀξίωσιν ταύτην εἶχεν, οὐδ' ἐπεδίωκε τὴν ἐπίδειξιν εὐρωπαϊκῆς δῆθεν ἀγωγῆς. Ἀπ' ἐναντίας, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῶν τρόπων του ἐπηύξανε τὴν δημοτικότητά του. Ἡ οἰκία του ἦτο πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ πάντοτε πλήρης. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ συρροὴ ἦτο μεγαλειτέρα ὅτε ἐκυβέρνα. Ἀλλὰ καὶ ὅτε εὑρίσκετο ἐκτὸς τῶν πραγμάτων δὲν τὸν παρήτουν οἱ φίλοι του καὶ οἱ περιμένοντες τὴν ἐκ νέου ἀνάβασίν του εἰς τὴν ἐξουσίαν. Παροιμιώδης ἡ εὐκολία του εἰς τὸ ὑπόσχεσθαι καὶ εἰς τὸ δίδειν. Δὲν ἐκράτει, λέγουσι, τὰς ὑποσχέσεις του πάσας· τοῦτο διότι ἡ εὐκολία τῆς πραγματοποιήσεως δὲν ἐξισοῦτο πρὸς τὴν εὐκολίαν τῆς ὑποσχέσεως· ἀλλ' ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀπερχομένων μὲ πᾶς χεῖρας μὴ κενᾶς, συνετήρει τὴν ὑπομονὴν τῶν ὑποσχέσεις μόνας λαμβανόντων. Ἐπερίμενον καὶ οὗτοι τὴν σειράν των καὶ ἔμενε πλήρης ἡ οἰκία του. Μόνον περὶ μεσημβρίαν, ὅτε ὁ μετὰ τὸ γεῦμα ὕπνος φέρει γενικὴν εἰς Ἀθήνας ἡσυχίαν, ἐκενοῦντο τὰ δωμάτιά του.

Τοιαύτην ὥραν ἐξέλεξα ὅπως τὸν ἐπισκεφθῶ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις, ἐν ἔτει 1877, διατριβήν μου. Ἐπανερχόμενος εἰς Ἀθήνας ἐθεώρουν πάντοτε καθῆκον τὸ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ· μὲ εὔλυκυς δὲ διαρκῆς πρὸς αὐτὸν συμπάθεια, τὴν ὁποίαν μοι ἀντιπαέδιδε δεχόμενός με μετὰ πολλῆς πάντοτε εὐπροσηγορίας. Τοῦτο τῷ ἀπέβαινε τόσῳ μᾶλλον εὔκολον, καθόσον, ἐκτὸς τῆς συνήθους αὐτοῦ πρὸς πάντας προσηνείας, ἐγνώριζεν ὅτι οὐδὲν εἶχον ποτὲ νὰ ζητήσω οὔτε δι' ἐμὲ οὔτε δι' ἄλλους.

Ἀληθῶς, ἐπέτυχον ὡς πρὸς τῆς ὥρας τὴν ἐκλογήν. Ἡ οἰκία τοῦ πρωθυπουργοῦ ἦτο ἔρημος θαμώνων, ἀλλ' ἡ θύρα κατὰ τὸ σύνηθες ἀνοικτή. Οὐδένα ὅμως εὗρον εἰς τὴν αὐλὴν ὅπως ἐρωτήσω ἐὰν ὁ οἰκοδεσπότης εἶναι ὁρατός. Ἀνῆλθον τὴν κλίμακα βραδέως, κρούων διὰ τῆς ῥάβδου μου ἑκάστην βαθμίδα. Οὔτε φωνή, οὔτε ἀκρόασις! Κρούων καὶ ἀναβαίνων ἔφθασα μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος. Ἐρημία καὶ σιωπή! Ἡτοιμαζόμην νὰ καταθέσω ἐπὶ τῶν σανίδων τὸ ἐπισκεπτήριόν μου ὅτε ἐπὶ τέλους ἐνεφανίσθη ὑπηρέτρια. — Ἐδῶ εἶναι ὁ Κος Κουμουνδοῦρος; — Ὄχι· Εἶναι ἔξω. — Ἰδοὺ τὸ ἐπισκεπτήριόν μου.

Ἀίφνης ἀνοίγεται μία θύρα καὶ παρουσιάζεται ὁ πρωθυπουργός, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργός. Ἀκούσας τὸν μετὰ τῆς ὑπηρετρίας διάλογον ἦλθεν ὁ ἴδιος νὰ ἴδῃ τίς ὁ ζητῶν αὐτόν. Ἠθέλησα νὰ ἀποσυρθῶ ὅπως μὴ διακόψω σπουδαίαν συνδιάσκεψιν. Ἦτο ἐποχὴ τότε κρισιμος. Οἱ Ρῶσσοι ἐμάχοντο πρὸ τῆς Πλεύνας· τὸ ζήτημα ἦτο ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ κινηθῇ ἢ ὄχι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ συμμετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, ὅπως ἔχῃ δικαίωμα νὰ ἀναμιχθῇ καὶ εἰς τὴν μετέπειτα διανομὴν τῶν κερδῶν τῆς νίκης· ὁ δὲ πρωθυπουργός, ὠφελούμενος τοῦ δειλινοῦ ὕπνου τῶν φίλων του, συνεσκέπτετο ἡσύχως μετὰ τοῦ συνυπουργοῦ του. Ἀπεσυρόμην λοιπόν, ἀλλ' ἀγαθὸς γέρων δὲν ἠθέλησε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὲ ἀφήσῃ.

Κατὰ τὸ 1880 τὸν εἶδον ἐν Παρισίοις, ἔνθα καὶ πάλιν τὸν ἐξενάγησα ὡς πρὸ εἰκοσαετίας ἐν Λονδίνῳ. Τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν συνόρων ἦτο ἐκκρεμὲς τότε, ἐφαίνετο δὲ ὅλως προβληματικὴ ἡ ἐκτέλεσις τῶν περὶ τούτου ἀποφάσεων τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου. Ὁ Κουμουνδοῦρος ἐπεσκέπτετο τοὺς ἰσχύοντας ἐν Γαλλίᾳ, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οἱ ἀντιθάλαμοι τῶν ὑπουργῶν, οἱ ἐν στολῇ κλητῆρες καὶ ὑπηρέται, ἡ ἄκρα ἐθιμοτυπία τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, — πάντα ταῦτα, ὅλως διάφορα τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ του ἀληθῶς δημοκρατικῆς ἁπλότητος, δὲν ἦσαν βεβαίως ἀρεστὰ εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον. Ἐβαρύνετο τὰς διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπισήμους παρουσιάσεις. Τὸν παρεκίνησα νὰ παρουσιάζηται ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἄνευ ἐπισημότητος. Τὸ ὄνομά του τῷ ἐξησφάλιζε ταχεῖαν ἀπάντησιν καὶ πρόθυμον ὑποδοχήν. «— Ἀφοῦ ἔχετε, τῷ εἶπον, τὸ πλεονέκτημα νὰ ἰδιωτεύητε, ὠφεληθῆτε αὐτοῦ ἀπαλλαττόμενος τῶν περιττῶν διατυπώσεων». Ἐνοστιμεύθη τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν ἐπανέλαβε σοβαρῶς: — Τῷ ὄντι· ἀφοῦ ἔχω τὸ πλεονέκτημα νὰ ἰδιωτεύω ...» Ἦτο εἰλικρινὴς ἄρα γε λέγων ὅτι ἦτο πλεονέκτημα τοῦτο;

Ἐπανεῖδον τελευταῖον τὸν Κουμουνδοῦρον κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1882. Ἀνῆλθον καὶ πάλιν τὴν κλίμακά του ἐνῷ ἦτο εἰσέτι πρωθυπουργός. Ἀλλ' ἐδέχετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἕνα τῶν πρέσβεων, ἡ δὲ οἰκία του ἦτο πλήρης βουλευτῶν καὶ ἄλλων κατεχόντων ἢ ζητούντων δημοσίους θέσεις. Περιεφέροντο πάντες ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ ἀπὸ δωματίου εἰς δωμάτιον, φέροντες τοὺς πίλους ἐπὶ κεφαλῆς, συνομιλοῦντες, συζητοῦντες, ἀσχολούμενοι· ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς χρηματιστήριον καὶ ξενοδοχεῖον ἢ ὡς οἰκία ἰδιωτικὴ ἐστῶ καὶ πρωθυπουργοῦ. Μὴ δυνάμενος νὰ περιμένω ἐδώκα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἐν ἐλλείψει ὑπηρέτου, εἰς τινα τῶν παρισταμένων, καὶ ἀνεχώρησα ἀνάβαλὼν τὴν ἐπίσκεψίν μου μέχρι τῆς ἐπικειμένης πτώσεώς του, ὅτε βεβαίως ἤθελεν ἐλαττωθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρούντων τὴν οἰκίαν του.

Πράγματι, ὅτε μετά τινας ἡμέρας τὸν ἐπεσκέφθην τὸν εὗρον μόνον καὶ ἠδυνήθην νὰ συνομιλήσω ἡσύχως μετ' αὐτοῦ. Ἐπέστρεφον τότε ἐκ Βώλου. Εἶχον ἴδει τοὺς κατοίκους ἐκεῖ ἀπο-

λαύοντας τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἐλευθερίας, εἶχον ἴδει μέρος τῶν ἐκτεταμένων παραλίων τῆς Θεσσαλίας, ἡ δὲ θέα ἐνίσχυσεν ἐν ἐμοὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐπιδεξίου πολιτικῆς, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν κατωρθώθη ἡ εἰρηνικὴ προσάρτησις τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων χωρῶν. Ἔλεγον εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον τὰς ἐντυπώσεις μου, μετὰ προφανοῦς δ' εὐχαριστήσεως μὲ ἤκουε λέγοντα ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν τὸ ἔθνος θὰ εὐγνωμονῇ πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς ἐμφρονος καὶ συμβιβαστικῆς πολιτικῆς του. Οὐδ' ἦσαν ἀβροφροσύνης δῆθεν ἀπόρρητα οἱ λόγοι μου. Τὰ αὐτὰ ἔλεγον πρὸς φίλους μου καταδικάζοντας ὡς ἀνανδρον καὶ προδοτικὴν τὴν διαγωγὴν τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ἔλεγον ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ ἀνεγείρωμεν ἀνδριάντας εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον διὰ τὴν ἀναίμακτον ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἠπείρου· ὅτι ὁ διπλωματικὸς οὗτος θρίαμβος ἀποτελεῖ ἔντιμον κεφάλαιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐγκαινιάζουσι τὰ κατορθώματα τῶν πατέρων ἡμῶν· ὅτι ἡ εἰρηνικὴ λύσις τοῦ ζητήματος, ὁ βουλήσει τῆς Εὐρώπης συμβιβασμὸς μετὰ τῆς Τουρκίας, διευκολύνουσι τὴν μέλλουσαν συμπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀτύχημα βεβαίως ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τοσούτων Ἑλλήνων καὶ ἡ διάψευσις τῶν ἐλπίδων τὰς ὁποίας ἐξήγειρε τὸ ἐν Βερολίνῳ συνέδριον. Ἀλλὰ τὸ ὄνειδος τῆς ἀκυρώσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς Εὐρώπης δὲν ἐπιπίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ τὸν Κουμουνδοῦρον· ἐπιπίπτει εἰς τὴν Εὐρώπην αὐτήν. Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἰσχυροτέρα, ἠδύνατο, διεκδικοῦσα τὰς δικαίας ἀπαιτήσεις της, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της. Ἀλλὰ τὴν εὐθύνην τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς δὲν ἦτο δίκαιον νὰ φέρῃ ὁ Κουμουνδοῦρος μόνος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀπαράσκευος καὶ ἀσθενής, διότι ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ τὸ μικρὸν Ἑλληνικὸν κράτος διακυμαίνεται ἐντὸς τοῦ διλήμματος τῆς ἐσωτερικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του. Οἱ ἀναπόφευκτοι ἐξωτερικοὶ περισπασμοὶ ἐδυσχέραινον τὴν ἐντὸς διαρρύθμισιν, οἱ δὲ παρακολουθοῦντες τὴν ἐσωτερικὴν διάπλασιν περισπασμοὶ παρέλυον ἐξ ἀνάγκης τὴν διὰ τὰ ἐκτὸς ἀναγκαίαν ἰσχύν. Αὕτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν λήγουσαν πεντηκονταετίαν. Οὐδεὶς τῶν κατὰ καιροὺς πολιτευθέντων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐτὸς καὶ μόνος ὑπαίτιος διὰ τὸ παρελθόν, οὐτινος συνέπεια ἦσαν ἡ ἐπὶ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου ἀδυναμία τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ διαγμοὶ τῶν κυβερνώντων καὶ ἡ μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ὑπόκλισις εἰς τὴν θέλησιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς τὴν ἔλλειψιν θελήσεως τῆς Εὐρώπης.

Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι οἷος δήποτε διεῖπε τότε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε πολιτευθῆ ὡς ἐπολιτεύθη ὁ Κουμουνδοῦρος. Ἴσως πολυμηχανότερός τις ἢ καὶ δεξιώτερος διπλωμάτης ἐνίκα τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τῆς Τουρκίας ὡς πρὸς δευτέρου λόγου σημεῖα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἤθελεν ἐπὶ τέλους προτιμήσει τὴν εἰρηνικὴν λύσιν διὰ τῆς σκληρᾶς θυσίας τῶν Ἰωαννίνων, ἢ τὴν διακύβευσιν τοῦ παντὸς πρὸς διεκδίκησιν τῆς Βερολινείου γραμμῆς. Ἐπίσης δὲ φρονῶ ὅτι, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Κουμουνδοῦρος ἀντὶ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἤθελε σχίσει τὰ ἱμάτιά του διαμαρτυρόμενος καὶ κατηγορῶν τὴν Κυβέρνησιν, ὡς θυσιάζουσαν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Καὶ ἤθελεν οὕτω ἐκτελέσει τὸ καθῆκόν του, ὡς τὸ ἐξετέλεσεν ἡ τότε ἀντιπολίτευσις. Διότι ἐὰν οἱ φέροντες τὴν εὐθύνην τῶν κοινῶν, ὑποκύπτοντες εἰς τὴν ἀνάγκην, παρεδέχοντο τὴν κολόβωσιν τῶν συνόρων, — οἱ ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει ἐκπροσωποῦντες τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν θλῖψιν τῶν ἀποκλειομένων Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν, ἐχρεώστουν νὰ διατρανώσωσι τὸν εἰλικρινῆ καὶ γενικὸν τότε τοῦ Ἔθνους ὀργασμὸν πρὸς ἔνοπλον διεκδίκησιν τῶν ἀποκτηθέντων εἰς Βερολῖνον δικαιωμάτων. Ἡ ἀποδοκιμασία τῶν πράξεων τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἀναγκαία διαμαρτύρησις, συγάμα δὲ καὶ ἐπιφύλαξις τῶν μελλουσῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀξιώσεων. Ὁ Κουμουνδοῦρος διεκινδύνευσε τὴν δημοτικότητά του καὶ ἐξετέθη εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐξουσίας πράξας ὅ,τι ἔπραξεν. Ἦτο ἡ μεγίστη αὐτὴ τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσιῶν του. Χάριν αὐτῆς θὰ λησμονηθῶσι τοῦ πολιτικοῦ του βίου τὰ ἁμαρτήματα. Ἡ μνήμη του θὰ μείνῃ προσκεκολλημένη εἰς τὴν κατὰ τὸ 1881 γενομένην ἐπέκτασιν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ὅταν δὲ, συνάρσει θείᾳ, συντελεσθῇ ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ χειραφέτησις, οἱ μεταγενέστεροι θὰ ἀναπολῶσι τὸ ὄνομά του ὡς πραγματοποιήσαντος τὴν ἐλευθερίαν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πίνδον Ἠπείρου.

Δ. Βικελας.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΑΣ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

[Διήγημα πρωτότυπον].

—

Α'

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος συνώδευον τὴν κηδείαν περικαλλοῦς ποτε καὶ ἀγαθωτάτης πάντοτε δεσποίνης τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Εὐθαλίας Χ***. Ἐγνώρισα αὐτὴν κόρην καὶ φίλος ὢν προσφιλὴς τοῦ ὀλίγας μῆνας πρὸ αὐτῆς θανόντος συζύγου της, τοῦ ἀγαθοῦ ταγματάρχου Θρακοῦβούλου Χ***, συνεδέθην διὰ στενοτέρας γνωριμίας μετ' αὐτῆς, ὅτε ἐγένετο δέσποινα, καὶ ἐφοίτων εἰς τὸν ἀνοικτὸν καὶ ἀγαπητὸν οἶκόν της, ὅπου ἡ εἰλικρινὴς τοῦ ταγματάρχου καρδία

καὶ ἡ ἀνυπόκριτος ἀγαθότης τῆς οἰκοδεσποίνης μὲ εἴλκυον πολὺ συχνά.

Κατὰ μῆνα Ἰούλιον καὶ περὶ ὥραν 4 μ.μ. ν' ἀκολουθῇ τις ἐν Ἀθήναις πένθιμον τελετὴν μέχρι τοῦ νεκροταφείου, εἶνε θυσία, ἣν μόνον ἀληθὴς λύπη ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ προπεμπομένου νεκροῦ δύναται νὰ ἐπιβάλῃ. Ἐγὼ δὲ ὄντως ἠσθανόμην κατάκαρδα τὴν λύπην διὰ τὸν θάνατον τῆς καλοκἀγάθου φίλης μου, ἧς ὅλος ὁ τεσσαρακονταετὴς βίος διέρρευσε πρὸ τῶν ὀμμάτων μου, καὶ ποὺ καὶ ποτὲ συνεμίγνυτο μὲ γλυκείας ἀναμνήσεις τῆς νεότητός μου. Διὸ ἠκολούθουν μετὰ τοῦ πλήθους σιωπηλὸς καὶ περίλυπος.

Ὅταν ἡ κηδεία ἔφθασε πρὸ τῆς Μητροπόλεως, οἱ περισσότεροι τῶν ἀκολουθούντων δὲν εἰσῆλθομεν εἰς τὸν ναόν. Ὁ καύσων καθίστα ἡμᾶς τοὺς ἀσεβεστάτους τῶν θνητῶν ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ. Ἀντὶ νὰ εἰσέλθωμεν ἐκεῖ ὅπου καὶ κηρίων φλόγες καὶ πλήθους συνωστισμὸς ἐπηύξανον αὐτὸν καὶ ἀπέπνιγον, ἀνεζητήσαμεν καθ' ὁμίλους ὀλίγην σκιὰν ὑπὸ τὴν ἠρειπιωμένην πρόσοψιν τοῦ ἀπέναντι τῆς Μητροπόλεως παλαιοῦ Διδασκαλείου καὶ ἠρχίσαμεν ἀπομάσσοντες διὰ τῶν μανδυλίων τὸν ῥέοντα ἀπὸ τῶν κροτάφων ἱδρῶτά μας καὶ *στρίβοντες* τὸ ἀπαραίτητον πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ Ἕλληνος *τσιγαράκι*.

Τὰ σχόλια καὶ τὰ περὶ τοῦ προπεμπομένου νεκροῦ ἀνέκδοτα εἶναι τὸ σύνηθες θέμα ὁμιλίας ὅλων τῶν ἔξω τοῦ ναοῦ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι σταθμευόντων ὁμίλων. Οὐδὲ θ' ἀπήρτιζε λοιπὸν μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ὁ ὅμιλος ἡμῶν:

— Πρέπει νὰ ἦτο εὔμορφη γυναῖκα στὸν καιρό της, εἶπεν ὁ νεώτερος τῶν περιστοιχιζόντων με, ὥσει με προὐκάλει.

Ἠτένισα αὐτὸν ἄνωθεν τῆς φλογὸς τοῦ πυρείου δι' οὗ ἤναπτον τὸ σιγάρον μου καὶ φυσήσας ἠδυπαθῶς εἰς τὸ κενὸν τὸν πληροῦντα τὸ στόμα μου καπνόν:

— Τί λές, φίλε μου!; ἀπεκρίθην. Ὡραία! Ἦτο πλάσμα! Ἔκτακτος καλλονή! Δὲν ἐνθυμοῦμαι σύμμαθητήν μου ὁ ὁποῖος δὲν τὴν ἔπῃρε στὸ κοντὸ ὅταν ἦτο κοπέλα. Μάλιστα ἕνας ὁ καυμένος, καλή του ὥρα, εἶνε εἰς τὴν Ἀγγλίαν τώρα, τὴν ἠγάπα ἐμμανῶς καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐτόλμησε νὰ τῆς τὸ ἐξομολογηθῇ. Μᾶς διηγεῖτο δὲ ἡ ἰδία μίαν ἑσπέραν ὅταν ἔζη ὁ μακαρίτης ὁ ταγματάρχης, ὅτι καὶ αὐτὴ κάπως ἐνδιεφέρετο δι' αὐτόν, διότι ἦτο ὁ μᾶλλον γνωστὸς εἰς αὐτὴν νέος, ἕνεκα τῶν δύο ἀδελφῶν του, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀχώριστοι φίλοι της, καὶ διότι τὸν ἔβλεπεν ὅτι τὴν ἠγάπα. Ἀλλὰ κατόπιν ἔπεσεν εἰς τὸ μέσον ὡς βόμβα ὁ ταγματάρχης, εὔμορφος νέος, μόλις εἶχε βγῇ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν σχολήν, ἀνοικτόκαρδος, μὲ ὡραῖον παρουσίημα, καὶ τὸν ἠγάπησεν. Ἀλλὰ σᾶς λέγω, τόση ἦτον ἡ ἀτολμία τοῦ δυστυχοῦς Βρυνᾶ, ὥστε διὰ τὸν ταγματάρχην τὸ σιωπηλὸν ἐκεῖνο πάθος ἦτο ἀργότερον ἀντικείμενον διασκεδάσεως. Εἶνε ὅμως περίεργον ὅτι ἡ μακαρίτισσα ἀπέφευγε πολὺ ν' ἀστειολογῇ περὶ τούτου καὶ τοὐναντίον ὡμίλει πάντοτε μὲ πολλὴν συμπάθειαν περὶ τοῦ Γεώργη.

— Ὁ Γεώργιος Βρυνᾶς ἦτο αὐτός, ὁ ὁποῖος τὴν ἠγάπα; ἠρώτησεν ἄλλος ἐκ τῶν περὶ ἐμέ.

— Ναί, ἀπεκρίθην. Καὶ τοῦ ἔλεγα τοῦ ζευζέκη: Βρὲ Γεώργη, πές της μιὰ φορὰ ἕνα λόγο... Τίποτε, φίλε μου. Ἄμα τὴν ἔβλεπε τοῦ ἐπιάνετο ἡ ὁμιλία στὸ στόμα.

Πρὶν περάσω τὰς λέξεις ταύτας, ὁ ἐρωτήσας με ἀπεσπάσθη ἐκ τοῦ ὁμίλου ἡμῶν καὶ διευθυνθεὶς πρὸς ἄλλον περαιτέρω ὅμιλον ἐπανῆλθε σύρων σχεδὸν ἀπὸ τοῦ βραχίονος μιξοπόλιόν τινα κύριον:

— Ἰδού ὁ ἔνοχος, μοῦ εἶπεν.

— Ὁ Βρυνᾶς! ἀνέκραξα φωτισθεισῶν διὰ μιᾶς ὅλων μου τῶν ἀναμνήσεων.

— Ὁλόκληρος, εἶπεν ἐκεῖνος, ἐνῷ ἔπιπτεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου καὶ μὲ κατεφίλει.

Τὰ ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου τῆς καλῆς μου φίλης μόλις συγκρατούμενα δάκρυά μου ἐξέσπασαν νῦν ἀκράτητα. Χωρὶς ν' ἀπαλλαγθῶ τῆς περιπτύξεως τοῦ Βρυνᾶ τὸν ἔσυρα ὀλίγον ἀπωτέρω ὅπως ἀπομακρυνθῶμεν τῶν περιστοιχιζόντων ἡμᾶς, δι' οὓς ἴσως καὶ ἡ συγκίνησις ἡμῶν ἦν ὑπερβολικὴ ἢ ἀνεξήγητος ἂν μὴ κωμική. Ἀντηλλάξαμεν μόλις ἀπομονωθέντες καὶ ἄλλους ἀσπασμοὺς θερμοτέρους καὶ ἐπί τινας στιγμὰς ἀμφότεροι σιγῶντες ἐκλαίομεν.

— Τί ἀναμνήσεις, καϋμένε Γεώργη! εἶπον ἐγὼ ἀπομάσσων τὰ δάκρυά μου.

— Καὶ τί θλιβερὰ σύμπτωσις, εἶπεν ἐκεῖνος πράττων τὸ αὐτό. Νὰ ἔλθω εἰς Ἀθήνας μετὰ τόσα ἔτη χθὲς τὸ πρωὶ καὶ χθὲς τὸ βράδυ εἰς τῆς ἀδελφῆς μου νὰ μάθω τὸν θάνατον τῆς Εὐθαλίας. Σὲ βεβαιῶ μὲ κατεσπάραξεν!

Ἐπιωπήσαμεν καὶ οἱ δύω ἐπὶ μικρόν, εἶτα δ' ἐγὼ διακόπτων τὴν σιγήν:

— Ἔμεινες εἰς τῆς ἀδελφῆς σου; ἠρώτησα.

— Ὄχι, εἰς τῆς *Ἀγγλίας* ἀπεκρίθη ὁ Βρυνᾶς. Ξεύρεις, κάθηται εἰς τὸ πατρικό μας σπῆτι, τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ εἶνε στενόχωρον. Ἔχει δὲ καὶ τόσα παιδιὰ ἡ εὐλογημένη! Μιὰ στάνη! Ἦλθε κ' εὑρήκα ἀνεψιοὺς μὲ μουστάκια καὶ ἀνεψιαὶς τῆς ὑπανδρείας. Σὺ δέ; ἠρώτησε μεταβαλλὼν θέμα, ἔχεις παιδιά; γυναῖκα; δικηγορεῖς; δημοσιογράφος; τί κάμνεις;

— Ἐξ ὅσων εἶπες τὰ δεύτερα μόνον, ἀπεκρίθην. Ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα εἶμαι ἀπηλλαγμένος, διότι ἔμεινα ἀνύπανδρος.

— Καὶ ποῦ κάθεσαι; θέλω νὰ ἔλθω νὰ σὲ ἰδῶ νὰ τὰ εἰποῦμεν ἐν ἡσυχίᾳ. Ἔχομεν δὰ καὶ τόσα νὰ ποῦμε.

Τῷ ἔδωκα τὴν διεύθυνσίν μου καὶ εἶτα ὡς ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ μίαν καλὴν ἰδέαν προσέθηκα:

— Ἂν θέλεις ὁρίζομεν οὕτω τὰ τῆς αὔριον. Ἔρχεσαι εἰς τὰς 4 ἢ 5 τὸ ἀπόγευμα, τὰ λέμε ὀλίγην ὥρα καὶ κατόπιν καταβαίνομεν εἰς τὸ Φάληρον ὅπου ἑορτάζομεν τὴν ἔλευσίν σου καὶ ταὐτοχρόνως κάμνομεν τὰς μνημόσυνα τῶν ἀναμνήσεών μας μὲ ἓν δεῖπνον εἰς τοῦ Σάββα.

— Δέχομαι, ἀπεκρίθη ὁ Βρυνᾶς, ἀλλὰ καὶ τροποποιῶ ὀλίγον τὸ δρομολόγιον. Ἐὰν ἔχῃς καιρὸν ἔλα καλλίτερον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὸ μεσημέρι. Προγευματίζομεν μαζὶ καὶ τὰ λέμε καλὰ καλὰ ἕως τὰς ἐξ ὁπότε θὰ κατεβῶμεν εἰς Φάληρον. Ἐὰν ἔχῃς δουλειὰ ὄχι πολὺ ἐπείγουσαν, ἀνάβαλέ την. Ἐὰν συνειθίζῃς νὰ κοιμᾶσαι τὸ μεσημέρι θυσίασε τὸν ὕπνον σου. Διότι δὲν θὰ μείνω πολλὰς ἡμέρας ἐδῶ πλέον καὶ ἤθελα νὰ τὰ εἰποῦμε μιὰ καὶ καλή. Ἔχω ἄλλως τε καὶ κάτι νὰ σοῦ δείξω.

Ἐδέχθην ν' ἀναβάλω μικρὰν τινα ἐργασίαν χάριν τοῦ ἀρχαίου συντρόφου τῆς νεότητός μου, ἐθυσίασα εἰς τὸν βωμὸν τῆς φιλίας τὴν ὀλίγην ἀνάπαυσιν ἣν κατὰ τὸ θέρος ὁ καύσων τῆς μεσημβρίας ἐπιβάλλει εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐδέχθην τὴν τροποποίησιν τοῦ προγράμματος.

— Αὔριον λοιπὸν εἰς τὰς 12 σὲ περιμένω εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἶπεν ὁ Βρυνᾶς.

— Σύμφωνος, ἀπεκρίθην.

Ρινόφωνοι ψαλμῳδίαι πληρώσασαι τὴν πλατείαν ἀνήγγειλον ἡμῖν ὅτι κηδεία ἐλάμβανε τὴν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον. Ἔλαβον τὸν βραχίονα τοῦ Βρυνᾶ καὶ ἠκολουθήσαμεν παρὰ τὸ φέρετρον προφανῶς συγκεκινημένοι ἀμφότεροι. Οὐδὲ λέξιν ἀντηλλάξαμεν καθ' ὅλην τὴν μέχρι τοῦ νεκροταφείου ὁδόν. Ἐκεῖ δὲ φθάσαντες ἠκολουθήσαμεν διὰ μέσου κυπαρισσῶν τὴν λίαν εὐάριθμον νῦν νεκροπομπὴν μέχρι τοῦ χαίνοντος τάφου, ἀνωθεν τοῦ ὁποίου ἔστημεν παρὰ τὸ ἀέλλος αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ νεκρὰ κατεβιβάσθη εἰς τὸν τάφον καὶ ὁ ἱερεὺς ψιθυρίζων τὸ *γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει*, ἔρραντισε διὰ τοῦ πτυοῦ μὲ πηλὸν τὴν ἄλλοτε τόσον περικαλλῆ μορφὴν τῆς Εὐθαλίας, ἐφ' ἧς ὁ θάνατος εἶχε νῦν ἐπιχύσει αἴγλην ἁγιότητος, ἤκουσα παραπλεύρως μου λυγμοὺς ἀπαράκτικοὺς καὶ εἶδον τὸν Βρυνᾶ χαμένον ὄπισθεν τῶν κυπαρισσῶν. Ὅτε δὲ ἐκαλύφθη τὸ φέρετρον καὶ ἠφανίσθη διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν ὀμμάτων μου ἡ ἀνεκτίμητος ἐκείνη γυνή, ἔσπευσα πρὸς αὐτὸν ἀπολείβων δάκρυα θαλερὰ καὶ ἀκράτητα.

— Πηγαίνομεν, τῷ εἶπον.

Καὶ ἐκινήσαμεν ἀμφότεροι μὲ δακρυβρέκτους ἐπὶ ὀφθαλμοὺς, ἐνῷ ὁ συριγμὸς τῆς σκαπάνης καὶ ὁ κρότος τοῦ κυλιομένου ἐπὶ τοῦ φερέτρου χώματος ἔφθανε μέχρις ἡμῶν ἀπομακρυνομένων...

β'

Ὅτε τὴν ἐπιοῦσαν ἔφθασα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εὗρον τὸν Βρυνᾶν περιμένοντά με μετά τινος ἀνυπομονησίας. Μόλις μὲ εἶδε πλησιάσαντα:

— Γνήσιος Ῥωμηός, ἀνεφώνησε, παρουσιάζων μοι τὸ ὡρολόγιόν του, ὅπερ ἐδείκνυε δωδεκάτην καὶ ἡμίσειαν.

Εἶχον βραδύνει ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς προσδιορισθείσης διὰ τὴν συνέντευξίν μας, ὁ δὲ Βρυνᾶς διαβιώσας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, σχεδὸν ἠγανάκτει διὰ τὴν βραδύτητά μου. Ἐγέλασα ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ του καὶ οὕτω τὸ γεῦμα ἔσχε φαιδρόν πως πρόλογον. Τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ὅπως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἡ ὁμιλία ἡμῶν περιστραφῇ μόνον περὶ τὴν φαιδρὰν ἢ κωμικὴν ὄψιν τῶν ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ μας περιπετειῶν ἑκατέρου.

Ἀλλ' ὅταν ἀπεσύρθημεν εἰς τὰ δωμάτιά του, καὶ ἠνάψαμεν τὰ σιγάρα μας, καὶ ἐτοποθετήθημεν πρὸ κυαθίσκων καφφὲ, ὁ Βρυνᾶς ἀποτόμως ἀπεκδυθεὶς πᾶσαν φαιδρότητα ἤρξατο λέγων:

— Μόλις ἐπάτησα εἰς Ἀθήνας, ἡ μοῖρα μὲ ἐκτύπησε μὲ τὸ θλιβερώτερον δυστύχημα κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν καρδίαν. Εἶμαι ἀπὸ τῆς προχθὲς ἄλλος ἄνθρωπος. Τόση λύπη βασιλεύει ἐντός μου, ὥστε χρειάζομαι ὅλην τὴν ἀρχαίαν φιλίαν σου, διὰ νὰ τὴν ἐκχύσω πρὸς στιγμὴν καὶ ἀνακουφισθῶ ὀλίγον.

Οἱ λόγοι του εἰχόν τι τὸ δραματικόν, διὸ μοὶ μετήγγισαν ἀόριστόν τινα λύπην καὶ ἀπεδίωξαν πᾶν ἴχνος φαιδρότητος ἀπ' ἐμοῦ. Ἠγνόουν σχεδὸν τί ν' ἀπαντήσω εἰς τὸν ἕτοιμον πρὸς διαχύσεις καλὸν φίλον. Διὰ μιᾶς συνεσωρεύθησαν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μου αἱ ἀναμνήσεις μου πᾶσαι, καὶ κατὰ φαντασίαν ἔβλεπον αὐτὰς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου παρεοχομένας, ὡς ταχέως ἀνελισσομένην ἄλυσσον, ἧς οἱ κρίκοι συνέδεον πάντα τοῦ βίου μου τὰ συμβάντα, ἀπὸ τῆς μαθητικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς χθεσινῆς κηδείας. Ἠγνόουν εὐκόλως, ὅτι περὶ τὸ μοιραῖον τέλος τῆς Εὐθαλίας ἤθελε περιστραφῇ τοῦ Βρυνᾶ ὁ λόγος, ἀλλ' οὔτε τί ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ μοὶ εἴπῃ ἠδυνάμην νὰ μαντεύσω, οὔτε τί νὰ εἴπω ἐγὼ ἐγνώριζον. Καὶ ἐν τῇ ἀπορίᾳ μου ταύτῃ ἐψιθύρισα:

— Ἔχεις δίκαιον! Δι' ἡμᾶς τοὺς παιδικοὺς φίλους τῆς ἐξόχου ταύτης γυναικὸς ἡ Μοῖρα ἐκτύπησεν ἀληθῶς εἰς τὴν καρδίαν μὲ σκληρότατον κτύπημα.

Ὁ Βρυνᾶς ἀνεστέναξεν ἐλαφρῶς, καὶ ἐξηκολούθησεν:

— Ἀ! φίλε μου, ἂν ἤξευρες τὸν σκοπὸν τοῦ ταξειδίου μου θὰ ἠννόεις διατί τοσαύτην ἐντύπωσιν μοὶ ἐπροξένησεν ὁ θάνατος αὐτός...

Καὶ ἐπειδὴ τὸν ἠτένισα ὡς μὴ ἐννοῶν:

— Θὰ σοὶ τὰ διηγηθῶ ὅλα, μοὶ ἀπεκρίθη, μὲ τὴν σειράν.

Ἐτοποθετήθη βαθύτερον ἐπὶ τοῦ καθίσματός του, ἤναψε νέον σιγάρον καὶ ἔθλιψε τὸ μέτωπόν του οἱονεὶ προσπαθῶν νὰ συγκεντρώσῃ τὰς ἀναμνήσεις του, ἢ νὰ εὕρῃ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀποδιώκων τὰ σκοτίζοντα αὐτὰς νέφη ὅσα ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν μνήμην του ὁ χρόνος:

— Θὰ ἐνθυμεῖσαι, ἤρξατο λέγων, τὴν παροιμιώδη δειλίαν μου, ἡ ὁποία μὲ κατελάμβανον ὁσάκις ἔβλεπον τὴν Εὐθαλίαν, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Ἔνευσα καταφατικῶς, ἀλλ' ὁ Βρυνὰς ἐφάνη ὀλίγον προσέξας εἰς τοῦτο καὶ ἐξηκολούθησεν:

— Ὅταν ἐτελειώσαμεν τὴν τρίτην τοῦ γυμνασίου, κατέβην μετὰ τῆς οἰκογενείας μου εἰς Πειραιᾶ διὰ νὰ κάμωμεν λουτρὰ καὶ νὰ περάσωμεν τὸ καλοκαῖρί μας ἐκεῖ. Ἡ Εὐθαλία, τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τῶν ἀδελφῶν μου ἀπὸ τὰς ὁποίας ἦτο ἀχώριστος, ἐξενίσθη εἰς τὴν οἰκίαν μας δύω ἢ τρεῖς ἑβδομάδας. Ἡμὴν τότε εἰς ὅλην τὴν ἀκατάσχετον θερμότητα τῆς πρώτης νεότητος, καθ' ἣν αἱ ὁρμαὶ ἡμῶν εἶνε πάντοτε αἰσθηματικαὶ καὶ μᾶς ἀναγκάζουν οὕτως εἰπεῖν νὰ τρέχωμεν εἰς ἀναζήτησιν ἀγνώστου ἰδεώδους. Ἐπὶ τόσας ἡμέρας βλέπων ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας τὴν Εὐθαλίαν, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποφύγω τὴν σαγήνην τῆς καλλονῆς της, ἡ ὁποία, σημείωσε, εὑρίσκετο εἰς τὸ ὡραιότερον σταδίον, καθ' ἣν ἐποχὴν δηλαδὴ συντελεῖται ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν δροσερὰν νεότητα. Δὲν δύναμαι τώρα νὰ ἐξακριβώσω ποίαν ἐπιρροὴν ἔσχεν ἐπ' ἐμοῦ τότε ἡ πρόωρος ἐκείνη σωματικὴ ἀνάπτυξις τῆς Εὐθαλίας, ἀλλ' ἐκτὸς ταύτης, ἡ ἐν Πειραιεῖ μόνωσις μου ἡ ἀένναος μετ' ἐκείνης ἀναστροφή μου, τὰ δεκαεπτὰ ἔτη μου, οἱ περίπατοί μας, αἱ ἐκδρομαί μας, αἱ μακραὶ συνομιλίαι μάς, κατὰ πρὸ πάντων ἡ ἀργία τῶν διακοπῶν συνέτεινον εἰς τὸ νὰ μὲ δεσμεύσωσι πρὸς τὴν γοητείαν τῶν χαρίτων της, τοῦ πνεύματός της καὶ τῆς ἀγαθότητός της. Ἡ νεότης μου εὗρεν ἀμέσως τὸ ἴδαλμά της καὶ ὅλαι μου αἱ σκέψεις ἐφέροντο πρὸς αὐτήν. Τὴν ἠγάπησα τόσον ὥστε νὰ ἐπιχειρήσω. . . ἀλλὰ μὲ τὴν σειράν.

— Σὲ ἐνθυμοῦμαι, διέκοψα, μὲ πρῶτον πῦρ μοὶ ὡμίλεις περὶ αὐτῆς ὅταν ἀργότερα ἐξεμυστηρεύεσο τὸν ἔρωτά σου.

— Δὲν γνωρίζεις τὰ ἐννέα δέκατα τῆς πραγματικότητος. Ἄφες με νὰ σοὶ διηγηθῶ πάντα καὶ θὰ ἴδῃς ποῖος ἔρως ἐγεννήθη ἐντός μου μὲ τὸν καιρόν.

Ἔσυρα τὸ κάθισμά μου πλησιέστερον πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπεφάσισα νὰ μὴ διακόψω τὴν ῥύμην τῶν ἐξομολογήσεων τοῦ φίλου μου, ὅστις ἐξηκολούθησε:

— Κατ' ἀρχὰς μὲ παρέσυρον ἄγνωστοι πόθοι καὶ αἱ αἰσθηματικαὶ τάσεις μου· ἀλλὰ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὁ ἔρως μου ἐμεγυθύνετο καὶ ἡ φυσική μου δειλία, ἡ ὁποία πάντοτε μὲ ἐμπόδιζε νὰ τῇ ἐξομολογηθῶ ἔστω καὶ διὰ μιᾶς μόνης λέξεως τὰ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματά μου, κατέστησε τὸν ἔρωτά ἐκείνον κολοσσόν, ὅστις ἐπεκάθητο τῆς καρδίας μου καὶ μοὶ ἀφῄρει πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Ἔτρωγα κατὰ τύπους, καὶ ἐμελέτων ὀλίγον μόνον ἐκ φιλοτιμίας—διότι, ἀνενθυμήσαι οὔτε αἱ μελέται μου ὅταν ἤμεθα εἰς τὴν τετάρτην τάξιν, οὔτε τὸ ἀπολυτήριόν μου ἐκ τοῦ γυμνασίου, ἦσαν ἀντάξια τῆς πρὶν ἐπιμελείας μου. Ὅλος μοῦ ὁ βίος τότε διέρρεεν εἰς ὀνειροπολήματα περὶ τῆς Εὐθαλίας καὶ εἰς ποιήματα πρὸς αὐτήν.

— Εἰς ποιήματα! ἀνέκραξα μεθ' ὅλην τὴν ἀπόφασιν ἣν εἶχον λάβει νὰ μὴ διακόψω. Καὶ δὲν μοὶ εἶπες τίποτε περὶ αὐτῶν τότε!

— Ἰδοὺ διατί σοὶ λέγω ὅτι δὲν γνωρίζεις τὰ ἐννέα δέκατα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ. . . Ἀλλὰ μὲ τὴν σειράν.

Μολονότι ἡ περιέργειά μου εἶχε κορυφωθῆ, ἠναγκάσθην νὰ σιωπήσω καὶ νὰ περιμείνω τὴν σκληρὰν αὐτὴν σειρὰν τοῦ μεθοδικοῦ φίλου μου.

— Τέλος πάντων, ἐξηκολούθησεν, ἐνεγράφην εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰ ὀνειροπολήματά μου, μὲ ὅλα τὰ μέχρι τοῦ διπλώματος τέσσαρα τουλάχιστον ἔτη, μοὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἤγγιζον εἰς τὴν πραγματοποίησιν. Ἐλησμόνουν, ὅτι εἶχον ἀδελφὰς καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς δειλίας μου ἡ Εὐθαλία ἠγνόει σχεδὸν ἐντελῶς τὸν ἔρωτά μου. Ἔκαμνα λογαριασμοὺς χωρὶς τὸν ξενοδόχον καὶ ἔδιδον οἱανδήποτε ἐξήγησιν ἐνόμιζον συνᾴδουσαν πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς καρδίας μου, εἰς πᾶσαν ἔνδειξιν ἀγαθότητος ἢ οἰκειότητος, ἣν ἡ Εὐθαλία ἐδείκνυε πρὸς ἐμέ. Ἐὰν μοὶ προσέφερεν ἐν ἄνθος, ἐγὼ ἐγινόμην εὐτυχής, διότι ὑπέθετον, ὅτι ἡ προσφορὰ ἐδήλου ὅτι ἠννόησε τὸν ἔρωτά μου. Ἐὰν μοὶ ἐδώρει μικρόν τι ἐνθύμημα, ἐγὼ ὑπερηφανευόμην, ὅτι τὸν συμμερίζεται. Καὶ ἂν ποτε μὲ ἐπῄνει μετὰ θερμότητος ἕνεκα τῆς οἰκογενειακῆς φιλίας μας, ἐγὼ ἐπίστευον, ὅτι τὸ πράττει ἐξ ἔρωτος. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ἴσως νὰ μὲ ἀγαπήσῃ ἂν ἐγνώριζε ποῖον βαθύτατον αἴσθημα ἔτρεφον δι' αὐτήν, ἀλλ' ἐγὼ ὄχι μόνον οὐδέποτε τῇ εἶπόν τι, ἀλλὰ καὶ προσπαθῶν νὰ κρύψω τὸ πάθος μου ἀπὸ τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς μας, τὸ ἐκρυπτον σχεδὸν καὶ ἀπ' ἐκείνης.

— Μοὶ τὸ ἔλεγε καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία, ἐψιθύρισα κινῶν τὴν κεφαλήν.

— Βεβαίως, ἐπανέλαβεν ὁ Βρυνὰς ὑπώπτευε κάτι καὶ αὐτή, ἀλλ' ἡ δειλία μου μὲ καθίστα κωμικὸν εἰς τὰ ὄμματά της. Ἐσιώπων αἰωνίως καὶ ἔγανον πᾶσαν ἰκμάδα πνεύματος ἢ ἑτοιμότητος ὁσάκις τὴν ἔβλεπον. Ἐρριπτόμην εἰς ἀγόνιτον ῥωμαντισμὸν καὶ ἀριέμην νὰ πλανῶμαι εἰς ῥεμβασμοὺς σιωπῶν ἀείποτε καὶ χιόνων

τὰ ὑπερεκχειλίζοντα αἰσθήματά μου εἰς τετράδια στίχων.

— Εἰς τετράδια στίχων! ἀνέκραξα καὶ πάλιν.

— Ναί, φίλε μου. Τί τὸ θέλεις; ἦτο τοιαύτη ἡ ἐποχὴ τότε. Ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς ἤνθει, ἐξεδίδοντο ἡ *Πανδώρα*, ἡ *Χρυσαλλίς*, ἡ *Εὐτέρπη*, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τώρα καλῶς, ἀνεγινώσκομεν ποιήματα ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ κατετρώγομεν πᾶν νέον ποίημα τοῦ Ζαλοκώστα, τοῦ Ὀρφανίδου, τοῦ Βαλαωρίτου, τοῦ Ῥαγκαβῆ, τῶν Παράσχων καὶ τῶν νεωτέρων ἢ συγχρόνων μὲ αὐτούς. Ἦτο ποιητικὴ ἐπιδημία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνάμην νὰ διαφύγω, ἢ μᾶλλον ἤτις μοὶ ὑπέτρεφε τὸν πυρετὸν τοῦ ἔρωτός μου. Καὶ ἔγραφον λοιπὸν καθ' ἡμέραν ποιήματα!

— Καὶ δὲν ἐδημοσίευσες κανέν; διέκοψα μὴ κρατούμενος.

— Τώρα θὰ ἴδῃς... μὲ τὴν σειράν... μὲ τὴν σειράν... Βλέπεις λοιπὸν ὅτι προσεβλήθην κ' ἐγὼ ὑπὸ τῆς κολλητικῆς νόσου τῶν τότε συγχρόνων μας, ἢν σὺ μόνος ὁ σιδηροῦς διέφυγες.

— Ἐγὼ ὁ σιδηροῦς . . . . εἶπον μειδιῶν. Ναί. . . ναί. . . τὴν διέφυγα . . . ἀλλὰ μὲ τὴν σειράν.

Ὁ Βρυνὰς ὡς μὴ προσέξας ἐξηκολούθησε:

— Τὰ ἔτη παρήρχοντο, καὶ ὅταν ἔγεινα τεταρτοετὴς ἀπεφάσισα νὰ μελετήσω, οὐχὶ ἀπὸ ὄρεξιν νὰ γίνω νομικός, ἀλλ' ἐκ πόθου νὰ ἐπιτύχω θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, νὰ γίνω ἄξιος ἐκείνης. Ἐκλείσθην λοιπὸν καὶ ἐμελέτων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας μὲ δυνάμεις ἃς μοὶ ἔδιδεν ὁ πρὸς ἐκείνην ἔρως μου καὶ ἡ φιλαυτία μου, ἠγνόουν δὲ τί συνέβαινεν ἔξω περὶ ἐμέ. Ἔβλεπον μὲν τὴν Εὐθαλίαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφρόντιζον νὰ μάθω μή τις ἐτάραττε τὰ ὀνειροπολήματά μου. Καὶ πάντοτε παρεξηγῶν τὴν ἀγαθότητα, ἣν ἐδείκνυεν ἐρωτῶσα μετ' ἐνδιαφέροντος περὶ ἐμοῦ καὶ τὴν γλυκύτητα δι' ἧς προσπαθεῖ ὁσάκις μὲ συνήντα ν' ἀνακουφίζῃ πούς ἐκ τῆς μελέτης κόπους μου, ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ἐξησφαλισμένον ἀπὸ παντός ἐπιδρομέως καὶ ἔτρεφον φιλαρέσκως τὴν πεποίθησιν, ὅτι καὶ αὐτὴ συνεκέντρου ὅλα τὰ ὄνειρά της εἰς τὸ δίπλωμά μου. Ἡ κατάστασις αὐτὴ διήρκεσεν ὅλον τὸ ἔτος. Ὅσῳ ἐβυθιζόμην πλειότερον εἰς τὰς μελέτας μου, τόσῳ ἀπεξενούμην τοῦ κόσμου καὶ ἀπεμονούμην μὲ τὸν ἔρωτά μου. Ἦλθε τέλος ἡ ἡμέρα τῶν ἐξετάσεων καὶ μόλις μοὶ ἀπηγγέλθη τὸ ἀποτέλεσμα, πρὶν ἐπιστρέψω εἰς τὴν οἰκίαν μου, ὅπου μετὰ παλμῶν ἀνέμενον ὅτι συγγενεῖς μου νὰ μ' ἐναγκαλισθοῦν διδάκτορα, ἐπορεύθην εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Εὐθαλίας, σπεύδων ν' ἀναγγείλω τὴν εἰδήσιν, ἐν ἡ συνεκεντροῦντο ὅλα τὰ ὄνειρα, τὰ κοινὰ δι' ἀμφοτέρους, ὡς ἐγὼ ἐπίστευον. Ἀνέβην τὴν κλίμακα εἰς τὰ τέσσαρα καὶ ὠθήσας ἄνευ ἄλλης διατυπώσεως τὴν θύραν τῆς αἰθούσης ὅπου, ὡς μοὶ εἶπεν ἡ ὑπηρέτρια, εὑρίσκετο ἡ Εὐθαλία, ἐρρίφθην ἐντὸς αὐτῆς ἕτοιμος, ἀντὶ *καλημέρας*, νὰ φωνάξω δυνατὰ ἵνα τὴν καταπλήξω: *διδάκτωρ*.

Ὁ Βρυνὰς ἐσταμάτησεν ἐδῶ ἐπὶ μικρόν, ἀνηγέρθη ἀπὸ τοῦ καθίσματός του, ἔκαμεν ἓν βῆμα καὶ ἔστη ἐνώπιόν μου ἀτενίζων με κατὰ πρόσωπον· ἐκτείνων δὲ τὴν μίαν χεῖρα πρὸς ἐμέ, ἐνῷ διὰ τῆς ἄλλης ἐκόμβωνε τὸ ἐλαφρὸν ἔνδυμά του κατὰ τὸ ἀνώφατον κομβίον εἶπεν:

— Ἔμεινα, φίλε μου, κόκκαλο εἰς τὸ κατῶφλι μὲ μόνον τὸ *δι*... εἰς τὰ χείλη.

Ὀρέγων δὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, ἀνυψῶν τοὺς ὤμους καὶ ποιῶν μορφασμὸν ἐκφραστικόν, προσέθηκεν εὐθὺς ἀμέσως:

— Καὶ τὸ *δι*... ἀκόμη ἐχάθη εἰς τὸν κρότον θερμοῦ φιλήματος, ὅπερ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔδιδεν ἡ Εὐθαλία εἰς ὡραῖον ἀνθυπασπιστὴν τοῦ πυροβολικοῦ, ἔχουσα τοὺς βραχίονας περὶ τὸν λαιμόν του.

Ἐσιώπησε. Καὶ ἀφοῦ διέτρεχε τὸ δωμάτιον κατὰ μῆκος, ἐπέστρεψε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ κάθισμά του, ὅπερ ἔσυρεν ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ ἰδικοῦ μου· ἀπενίζων με δέ:

— Σὲ ἀφίνω νὰ φανταστῇς τὴν θέσιν μου, ἐξηκολούθησε μὲ φωνὴν προδήλως συγκεκινημένην. Ὅλοι οἱ πύργοι, οὓς εἶχεν οἰκοδομήσει ἡ φαντασία μου, ὡς ἐὰν ἦσαν ἐκ σιγαροχάρτου ἐκρημνίζοντο ἐκ θεμελίων εἰς τὸν βωβὸν κρότον ἑνὸς φιλήματος καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὸν ἀέρα διὰ μιᾶς πνοῆς, συμπεριλαμβάναντες καὶ ὅλα τὰ ὀνειροπολήματά μου. Ἀκόμη σήμερον αἰσθάνομαι τὴν ὀδύνην ἣν ἐδοκίμασα. Δὲν γνωρίζω πῶς ἀπέμεινεν ἡ Νιόβη ἢ ἡ γυνὴ τοῦ Λὼτ, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι τὸ πάθημά των δὲν θ' ἀπεῖχε πολὺ τοῦ ἰδικοῦ μου. Φαντάσου ὅτι δὲν εἶχον δύναμιν οὔτε νὰ φύγω, οὔτε νὰ προχωρήσω. Ἀλλ' ἔμεινα ἐκεῖ καρφωμένος χωρὶς ἀναπνοὴν σχεδόν, ἕως ὅτου αἱ εὐδαίμονες τρυγόνες μὲ εἶδον. Ἡ Εὐθαλία ἐκοκκίνισεν, ὁ ἀνθυπασπιστής μας ἐτράχθη κάπως καὶ ἠτενίσαμεν καὶ οἱ τρεῖς ἀλλήλους σιωπῶντες, διότι ἴσως οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἤξευρε τί πρέπει νὰ εἴπῃ καὶ πῶς ν' ἀρχίσῃ.

— Ἔλα, ἔλα, πλησίασε, εἶπε πρώτη ἡ Εὐθαλία καταπελλοῦσα τὴν ταραχήν της καὶ προσποιουμένη εὐθυμίαν διὰ νευρικοῦ τινος γέλωτος, ἔλα νὰ σοὶ ἐξηγήσω τὰ αἴνιγμα καὶ νὰ σοὶ συστήσω τὸν Θρασύβουλόν.

Καὶ ἀμέσως ὑποκλινομένη ἐνώπιον μου μὲ μιμικὴν ὑποκριτρίας ἐπὶ σκηνῆς παρουσιαζούσης δύω ἀγνώστους:

— Κύριε Γεώργιε, εἶπε, σᾶς παρουσιάζω τὸν μέλλοντα σύζυγόν μου.

Στρεφομένη δὲ πρὸς τὸν ἀνθυπασπιστὴν ἐνῷ ἐγὼ ἠσθανόμην τὰς δυνάμεις μου ἐγκαταλιμ-

πανούσας με καὶ ἐπρχώρουν ὅπως στηριχθῶ ἐπί τινος καθίσματος.

— Κύριε Θρασύβουλε, εἶπεν ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑποκρίνηται τὸ αὐστηρὸν ἦθος οἰκοδεσποίνης παρουσιαζούσης πρὸς ἀλλήλους τοὺς παρ' αὐτῇ προσκεκλημένους, σᾶς παρουσιάζω τὸν κ. Γεώργιον Βρυνᾶν, ἀδελφὸν τῶν δύω στενοτέρων καὶ ἀγαπητοτέρων φίλων μου, διὰ τὸν ὁποῖον προητοιμάζομεν τὴν ἀνακοίνωσιν ἀπόψε, διὰ ν' ἀπολαύσῃ συγχρόνως δύο χαράς.

Καὶ χωρὶς νὰ φανῇ προσέχουσα εἰς τὴν κωμικὴν στάσιν ἀμφοτέρων τῶν παρουσιαζομένων προσέθηκε στρεφομένη πρός με:

— Ἀλήθεια λοιπόν, τὸ δίπλωμα; τοῦ δίπλωμα; τί ἀπέγειναν σήμερον αἱ ἐξετάσεις σου;

— Ἔγεινα διδάκτωρ, ἀπεκρίθην μηχανικῶς καὶ μὲ φωνὴν πάσχοντος· ὅστις οὔτε νὰ ὁμιλήσῃ ἔχει πλέον δυνάμεις.

— Διδάκτωρ; Φαντάζομαι τὴν χαρά σου στὸ σπῆτι ὅταν ἔπῃγες διδάκτωρ. Καὶ ἔτρεξεν ἀμέσως νὰ τὸ ἀνακοινώσῃ ὁ ἴδιος καὶ εἰς ἐμέ! Εἰς ἐμὲ τὴν ἀχάριστον, ἡ ὁποία ἐσύνωμωτοῦσα ἐναντίον του καὶ τοῦ ἔκρυπτα τώρα τόσας ἡμέρας τοὺς ἀραβῶνάς μου διὰ νὰ τὸν ἐκπλήξω! Καὶ τὸν ἀφίνω νὰ συλλαμβάνῃ ἐπ' αὐτροφώρῳ... τοὺς χαριεντισμούς μου!...

Ὅλα αὐτὰ, τὰ εἶπε ταχέως ὡς χείμαρρος κατρακυλῶν καὶ παφλάζων, χωρὶς νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς ἐμὲ οὔτε ἕνα στενάγμον νὰ παρενθέσω. Καὶ ἀφοῦ ἐμειδίασε πρὸς τὸν Θρασύβουλον ὅλως ἐρυθρὸ ὅταν προύφερε τὰς τελευταίας λέξεις, ἐπανέλαβε καὶ πάλιν τὴν ἀκατάσχετον ῥητορικήν της ἐπὶ τὸ εὐθυμότερον νῦν τονίζουσα τὰς λέξεις.

— Ἔμπρὸς κύριοι, ἄς τρέξωμεν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ κυρίου διδάκτορος.

Καὶ στρεφομένη πρὸς τὸν μνησιπόρα της μειδιῶσα πάντοτε:

— Ὅπου εἶνε χαραίς, εἶπε, πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ εὑρεθῶμεν ἐκεῖ. Δὲν εἶνε ἀλήθεια, Θρασύβουλε;

Καὶ ἐνῷ τρέχουσα εἰσήρχετο εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον διὰ πλαγίας θύρας, ἔσπῃ πρὸς στιγμὴν πρὶν εἰσέλθῃ καὶ ἀφελῶς ὑποκλινομένη προσέθηκε.

— Κύριοί μου, μισὴ στιγμοῦλα νὰ φορέσω τὸ καπέλο μου, τὸ ἐπανωφόρι μου καὶ νὰ πάρω τὰ γάντια μου.

— Μᾶς ἀποστείλε τελευταῖον γλυκὺ μειδίαμα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον κράζουσα ἔνδοθεν:

— Πιστεύω οἱ κύριοι καβαλιέροι μου θὰ ἔχουν τὴν καλωσύνην νὰ μὲ περιμένουν τὴν μισὴ αὐτὴ στιγμοῦλα!

Γ

Ὁ Βρυνᾶς διέκοψεν ἐνταῦθα ἐπὶ στιγμὴν τὴν διήγησίν του διὰ ν' ἀνάψῃ νέον σιγάρον, ἐγὼ δ' ἐπωφελήθην τῆς μικρᾶς ταύτης διακοπῆς, ἵνα σπουδάσω τὴν φυσιογνωμίαν του. Διότι ἀληθῶς ἔχρῃζεν αὕτη μελέτης. Βαθμηδὸν, ἐφ' ὅσον προυχώρει ἡ διήγησις, ἡ τὸ πρὶν ἀπαθὴς μορφή του ἐφαίνετο ὡσεὶ ἐμψυχουμένη ὑπὸ ἀγνώστου ζωϊκῆς δυνάμεως, ὡσεὶ θερμαινομένη ἐκ πυρὸς ἐσωτερικοῦ, ὅπερ εἶχε μὲν καλύψει ἡ τέφρα τοῦ χρόνου, ἤρξατο δὲ ν' ἀναρριπίζῃ ὁ πρόσφατος θάνατος καὶ τῷ ἀπέδωκε τὴν πρώτην θερμότητα ἡ ἀνασκάλευσις τῶν ἀναμνήσεων. Καὶ ἔβλεπον τὸν Βρυνᾶν σχεδὸν σπιθηροβολοῦντα ἐκ νεότητος, ὡς ἐὰν ἡ ἐκδρομὴ εἰς τὸ παρελθὸν τῷ εἶχεν ἀποδώσει καὶ τὴν παρελθοῦσαν ἐκείνην ἡλικίαν. Καὶ ἤμην πλέον ἀνυπόμονος νὰ ἴδω ποῦ ἔμελλον νὰ καταλήξωσιν αἱ ἄγνωστοί μοι λεπτομέρειαι αὗται τοῦ δράματος τῆς καρδίας αὐτοῦ. Καὶ ἐνῷ ἐγνώριζον πάντα τὰ ἐπακολουθήσαντα μέχρι τῆς λύσεως, ἤρχισα νὰ συλλαμβάνω τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι νέαι ὅλως δι' ἐμὲ καὶ ἄγνωστοι περιπέτειαι τοῦ βίου τῆς Εὐθαλίας ἤθελον μοὶ ἀποκαλυφθῆ.

Ἐνῷ δὲ τοιαῦτα τινὰ διελογιζόμην, ὁ Βρυνᾶς διακόπτων τὰς περιπλανήσεις τῶν σκέψεών μου καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν διήγησίν του:

— Ἔ, φίλε μου, εἶπεν ἀφοῦ ἐρρόφησε δίς ἢ τρὶς καπνὸν ἐκ τοῦ σιγάρου του καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ πληρωμυρήσῃ τὸ δωμάτιον κατὰ νέφη, τί νομίζεις ὅτι ἐφάνη εἰς ἐμὲ ἐκείνη ἡ στιγμοῦλα; Ἐὰν σοὶ εἴπω εἰλικρινῶς, ἡ παρομοίωσις θὰ εἶνε πολὺ τετριμμένη. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσῃς πῶς ἠδύνατο νὰ μοὶ φανῇ πρέπει νὰ φανταστῇς τὴν θέσιν μου. Κεραυνωθεὶς ὑπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀνακαλύψεων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ συναθροίσω οὐχὶ πλέον τὰ θρύμματα τῆς ἑτοιμότητός μου ἢ τοῦ θάρρους, ἀλλ' οὔτε μὲ αὐτὴν τὴν δειλίαν μου νὰ ὁπλισθῶ, ἤμην ἐρριμμένος ὡς ἠτῶμα ἐπί τινος καθίσματος καὶ δὲν ἐτόλμων κἂν ν' ἀτενίσω τὸν εὐτυχῆ ἀντίζηλόν μου, μεθοῦ ἤμην μόνος ἐν τῇ αἰθούσῃ. Φαίνεται δὲ ὅτι πολὺ κωμικὴ θὰ ἦτο ἡ ἀπελπισία μου, διότι ἐκεῖνος, οἰκτείρων με ἴσως ἐπεχείρησε πρῶτος νὰ μ' ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς νάρκης εἰς ἣν εἶχον βυθισθῆ.

— Φαντάζομαι, μοὶ εἶπε, ποίαν χαρὰν θὰ ἔχουν αἱ ἀδελφαί σας, αἱ ἀπαῖαι μας ὡμίλουν περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης, ὡς περί...

— Δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀκόμη εἰς τὸ σπῆτί μου, διέκοψα ἀμηχανῶν καὶ οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεγείρας πρὸς αὐτόν.

— Πῶς δὲν ἔπῃγες ἀκόμη εἰς τὸ σπῆτι; ἀνέκραξεν ἡ Εὐθαλία εἰσερχομένη εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ προσπαθοῦσα νὰ φορέσῃ ἐν σπουδῇ τὰ χειρόκτιά της.

— Ἦλθον πρῶτον ἐδῶ νὰ σας τὸ ἀναγγείλω, ἀπήντησα ἐγὼ μετά τινος πικρίας καὶ μετὰ πόνου προσβλέπων αὐτήν.

— Αὐτὸ πρέπει πολὺ νὰ σὲ κολακεύῃ, Εὐθαλία, εἶπε μ' ἐλαφρὸν τόνον εἰρωνείας ὁ Θρασύβουλος, καρφώσας τὰ βλέμματά του ἐπάνω της.

Ἐκείνη δὲ χαμηλώσασα τοὺς ὀφθαλμούς της ἐνῷ αἱ παρειαί της ἐπορφυροῦντο, ἀπήντησε μετὰ προσποιητιμένης ἀφελείας:

— Ἀλήθεια, τοῦτο ἦτο παραπολὺ ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Γεωργίου καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν τὸ ἤξιζα. Ἀλλὰ θὰ τὸν ἀποζημιώσω, τρέγουσα πρώτη ἐπάνω καὶ ἀναγγέλλουσα τὴν εἴδησιν, ἅμα φθάσωμεν εἰς τὸ σπῆτι.

Καὶ ἀμέσως ἐξερχομένη πρώτη ἐκ τῆς αἰθούσης:

— Κύριοι, προσέθηκεν, ἄς σπεύσωμεν ὀλίγον, διότι φαντάζομαι τὴν ἀνυπομονησίαν των ἐκεῖ. Ἀλήθεια, κύριε Γεώργιε, εἶνε καὶ ἡ μάμά μου εἰς τὸ σπῆτί σας διὰ νὰ σὲ ἀσπασθῇ ἐκ τῶν πρώτων.

— Μέχρι τῆς οἰκίας μας οὐδένα ἄλλον λόγον ἀντηλλάξαμεν, ἐξηκολούθησεν ὁ Βρυνᾶς, ἐλαφρῶς στενάζας. Τὰ λοιπὰ ἴσως τὰ ἐνθυμεῖσαι, διότι σὺ εἶχες σπεύσει πρῶτος νὰ φέρῃς τὴν εἴδησιν μὴ περιμείνας, οὔτε ν' ἀπαλλαγῶ τῶν τυπικῶν ἀσπασμῶν τῶν συμφοιτητῶν μας.

— Δηλαδὴ, οὐδὲν ἄλλο γνωρίζω, ἀπήντησα, ἢ ὅτι ἐνῷ ἡμεῖς διασκεδάζομεν ἑορτάζοντες τὸ δίπλωμά σου καὶ ἐχορεύομεν, σὺ ἦσο εἰς ἀνεξήγητον δι' ἐμὲ κατήφειαν βυθισμένος καὶ οὔτε ἅπαξ ἐχόρευσες. Τότε τὸ ἀπέδωκα εἰς τὴν μεγάλην χαρὰν καὶ εἰς τὴν ἐκ ταύτης συγκίνησιν, διότι οὕτω μὲ διεβεβαίωσες, ὅτε ἐπανειλημμένως τὴν ἑσπέραν ἐκείνην σὲ ἠρώτησα.

— Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι τώρα ἔχεις τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος. Τὸ δίπλωμα μοὶ ἐφαίνετο πλέον ἄχρηστον. Μετενόουν σχεδὸν διότι ἔδωκα, ἐξετάσεις ἀφοῦ αὗται δὲν μοὶ ἔφερον ἐκείνην ὡς γέρας. Καὶ σὲ βεβαιῶ ὅτι ἠσθανόμην καὶ τύψεις συνειδήσεως ὁσάκις σὲ ἔβλεπον, διότι ἕνεκα τοῦ ἔρωτός μου εἶχον ἐπισπεύσει τὰς ἐξετάσεις μου ἀθετήσας τὴν πρὸς σὲ ὑπόσχεσίν μου. Σὲ εἶχον ἰδεῖ πόσον δυσηρεστήθης, ὅταν σοὶ ἀνήγγειλα ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ περιμείνω ἀκόμη ἕνα μῆνα διὰ νὰ συνεξετασθῶμεν καθὼς εἴχομεν συμφωνήσει, καὶ σὲ ἔβλεπον τὴν ἑσπέραν ἐκείνην πόσην χαρὰν ἐδείκνυες διὰ τὴν ἐπιτυχίαν μου καὶ πόσας διαγύσεις φιλίας μοὶ ἔκαμνες. Μοὶ ἐδείκνυες ἀληθῶς τὴν χρυσῆν σου καρδιὰ καὶ ὅμως ἐγὼ πάλιν δὲν ἐπωφελήθην τῆς εὐκαιρίας νὰ σοὶ ἀνοίξω τὴν αἱματωμένην ἰδικήν μου, νὰ σοὶ ἐξομολογηθῶ τὸν πόνον μου, νὰ ζητήσω ἀπὸ σὲ παρηγορίαν, συμβουλὴν, ἀνακούφισιν. Ἀλλ' ἐκαθήμην εἰς μίαν γωνίαν μόλις δυνάμενος νὰ κρατήσω τὰ δάκρυά μου καὶ ἔβλεπον τὴν Εὐθαλίαν χορεύουσαν μὲ τὸν εὐτυχῆ ἀντίπαλόν μου.

— Τοῦτο ἀληθῶς καὶ σήμερον ἀκόμη μὲ ἐκπλήττει. Διότι ἀφοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν δὲν μοὶ εἶπες τίποτε, πῶς δὲν μοὶ εἶπες τὴν ἄλλην ἡμέραν; Πῶς ἐσιώπησες ἐντελῶς μέχρι σήμερον; Πῶς ἀντέσχες; Δὲν σὲ ἠννόησαν κἂν ἀπὸ τὸ σπῆτί σου;

— Ἐκτὸς τῆς Ἀγλαΐας μας, οὐδεὶς ἄλλος! Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν μοὶ ἔλεγε τίποτε. Μόνον μοὶ ἐδείκνυεν ἄλλην τὴν πρὸς ἐμὲ στοργήν της εἰς τὸ παραμικρόν, καὶ μὲ συνεπάθει σιωπηλῶς. Ὅταν δὲ ἡ μεγαλειτέρα ἀδελφή μου ἐγέλα μὲ τὴν ἔκπληξιν τὴν ὁποίαν μοὶ εἶχον παρασκευάσει κρύψασαι ἀπὸ ἐμὲ τοὺς ἀραβῶνας τῆς Εὐθαλίας, ἡ Ἀγλαΐα μας οὐδαμῶς συνεμερίζετο τὰς περὶ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἀστειότητας καὶ συνείθιζε νὰ λέγῃ μυστηριωδῶς κάπως μὲ τὴν γλυκεῖαν φωνήν της:

— Ἂν δὲν βγῇ σὲ κακὸ ἡ ἀστειότης μας ἐκείνη, πρέπει νὰ ἤμεθα εὐχαριστημένοι.

Καὶ προσεπάθει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὴν μεγάλην ἀδελφήν μας, ἣν εἶχεν ἐπὶ τέλους μυήσει εἰς τὸ μυστικὸν τοῦ ἔρωτός μου, ὅτι πολὺ θὰ μοῦ κοστίσῃ ὁ γάμος τῆς Εὐθαλίας.

— Καλὲ δὲν βαρειέσαι! ἀντέτεινεν ἐκείνη πάντοτε. Θὰ ἐρωτευθῇ κάμμιαν ἄλλη ἔπειτ' ἀπ' ὀλίγον καιρὸν καὶ δὲν θὰ τῷ κοστίσῃ τίποτε...

— Καὶ ὅμως, διέκοψα ἐγὼ τὸν Βρυνᾶν διηγούμενον, νομίζω ὅτι αὐτὸς ὁ γάμος ἐκόστισεν εἰς ὅλους σας καὶ ἐπαρακόστισε μάλιστα...

— Εἶνε ἀληθὲς, μοὶ ἀπήντησεν ἐκεῖνος ἐν συγκινήσει. Διότι εἶνε βέβαιον ὅτι ἐκεῖ ἐκρυοπλόγησεν ἡ Ἀγλαΐα μας καὶ τὴν ἐχάσαμεν...

Εἰς τὴν θλιβερὰν ταύτην ἀνάμνησιν ἐσιωπήσαμεν καὶ οἱ δύο ἀποτόμως. Ἐγὼ δὲ παρεσύρθην εἰς σιωπηρὰν συγκίνησιν, οὐχ' ἧσσον τῆς τοῦ Βρυνᾶ προφανῆ. Εἶτα δὲ θέλων νὰ ἐξαγάγω καὶ ἐμὲ αὐτὸν καὶ ἐκεῖνον τῶν λυπηρῶν σκέψεων, εἰς ἃς εἶχε ῥίψει ἡμᾶς ἡ ἀνάμνησις τῆς γλυκυτάτης ἀδελφῆς του καὶ ἐπιμόνως ἐπανερχόμενος εἰς τὸ κύριον θέμα ἡμῶν τὸν ἠρώτησα:

— Ἀλλ' ἀκόμη δὲν μοὶ ἐξήγησες, πῶς κατώρθωσες νὰ σιωπήσῃς καὶ νὰ κρύψῃς ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς τὸν πόνον σου.

Ὁ Βρυνᾶς ἠγέρθη, ἐβάδισε πρὸς τὰς ἀποσκευάς του καὶ ἐξήγαγεν ἐκ μικροῦ μαρσίπου τετράδιόν τι γκιωδὲς καὶ ὑποκίτρινον ἐκ τῆς πολυκαιρίας.

Παρουσιάζων μοὶ δ' αὐτό:

— Ἰδοὺ, μοὶ εἶπεν, ὁ ἄφωνος φίλος εἰς ὃν ἠνοίγον τὴν καρδίαν μου.

Τὸ ἥρπασα, βιαίως σχεδὸν, καὶ τὸ ἤνοιξα μὲ ἀκαταχρέστον περιεργείαν. Δὲν ἠδυνήθην δὲ νὰ κρατήσω ἐπιφώνημα ἐκπλήξεως, ὅταν εἶδον ὅτι ἦτο πλῆρες στίχων.

— Αὐτὰ λοιπὸν εἶνε τὰ ποιήματά σου; ἀνέκραξα. Καὶ πῶς δὲν ἐδημοσίευσες κάνεν ποτὲ ἐκ τῆς πληθύος αὐτῆς.

— Ἐὰν λάβῃς τὸν κόπον νὰ τὰ φυλλομετρήσῃς θὰ ἴδῃς ὅτι ἐδημοσίευσα.

— Καὶ οὐδέποτε μοὶ εἶπές τι! εἶπον ὡς παραπονούμενος ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπλανῶντο ἐπὶ τῶν στίχων.

— Τί τὰ θέλεις, φίλε μου; Ἠσο τότε τόσον ἀπησχολημένος εἰς τὴν μελέτην σου ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ τὴν διακόψω. Ἔπειτα ἡ καρδία μου περιέκλειε τοιαύτην πλημμύραν θλίψεως, ὥστε ἂν ἐξέσπα ποτὲ εἰς ἐκμυστηρεύσεις πρὸς σὲ θὰ παρέσυρεν ὅλα τὰ ῥωμαϊκὰ δίκαια μὲ τὰ ὁποῖα τότε ἐνησχολεῖσο. Ἐγὼ δὲ ἐσκεπτόμην ὅτι εἶνε μωρὸν νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅπως αἱ ἀνόητοι διηγήσεις τῶν αἰσθηματικῶν περιπετειῶν μου, καταλαβοῦσι τὸν χρόνον ὃν εἴχες ἀφιερώσει διὰ τὸν Οἰκονομίδην καὶ τὸν Καλλιγᾶν.

Δ'

Ἐνῷ ταῦτα ἔλεγεν ὁ Βρυνᾶς ἐγὼ ἀνεγίνωσκον στίχους τοῦ Ἤρων ἀτεχνοῖ καὶ ποσὲ ἀκομψοι, ἐνιαχοῦ δὲ ἡ ἀνεγκλησία τοῦ μέτρου καὶ τῶν ὁμοιοκαταληξιῶν κατεστρεφον τὴν ἰδέαν. Ἀλλὰ τοσοῦτον αἴσθημα ἦτο διακεχυμένον ἐν αὐτοῖς, ὥστε ἄκοντα μὲ περέσυρεν ἡ ἀναγνωσις. Μετέπιπτον ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἐκπλῆξιν, διότι ἀνεκάλυπτον καλλονὰς ἀπροσδοκήτους καὶ ἐξέφραζον ἑκάστοτε τὸν θαυμασμόν μου διὰ μιᾶς λέξεως, ἐξακολουθοῦντος τοῦ Βρυνᾶ νὰ λέγῃ:

— Θὰ εὕρῃς αὐτοῦ ὅλην τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔρωτός μου, καὶ ὅταν αὐτὸς ἐτάφη διὰ παντὸς ἐντός μου διὰ τοῦ γάμου τῆς Εὐθαλίας, θὰ ἴδῃς ὅτι ἤρχισαν αἱ σελίδες τῆς φιλίας μου, διότι ὑπάρχει εἰς τὸ τετράδιον αὐτὸ τὸ τελευταῖον ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ποίημα γραφὲν διὰ τὰς ἐξετάσεις σου καὶ ἀφιερωμένον εἰς σέ.

— Πῶς; εἰς ἐμέ ἀνεφώνησα ἔκπληκτος γράφων ἀμέσως ὅλας τὰς σελίδας, ἵνα εὕρω τὸ τέλος.

— Ναί, εἰς σὲ εἶπεν ὁ Βρυνᾶς μειδιῶν. Ἐὰν μαλίστα μελετήσῃς τὰς ἡμερομηνίας θὰ ἴδῃς ὅτι ἐνῷ πρίν ἔγραφον σχεδὸν καθ' ἡμέραν, ἀπὸ τῶν γάμων τῆς Εὐθαλίας δὲν ἔγραψα πλέον παρὰ μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, ὅταν αἱ ἐξετάσεις σου μοὶ προυξένησαν τόσην χαρᾶν, ὥστε διήγειρον καὶ πάλιν ὅλα τὰ αἰσθήματα τῆς βαρυθύμου καρδίας μου. Βλέπεις ὅτι δὲν ἔγραφον ποιήματα ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ μόνον ὁσάκις ἠθανόμην συγκινήσεις ἐντός μου.

— Βρὲ ἀδελφέ, σὺ μὲ συγκινεῖς τώρα ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια μὲ αὐτὰ ἐδῶ τὰ αἰσθήματά σου, ἀνέκραξα μόλις περάσας τὴν ἀναγνῶσιν τοῦ εἰς ἐμὲ ἀφιερωμένου ποιήματος.

Καὶ ἐγερθεὶς τῷ ἔτεινα καὶ τὰς δύο μου χεῖρας ὄντως συγκεκινημένος. Ὁ δὲ Βρυνᾶς θλιβῶν μοι ἀμφοτέρας ἀπηντήσεν.

— Ὦ! τὸ ἔγραψα τὴν ἐπιοῦσαν τῶν ἐξετάσεών σου, ὁπότε ἂν ἐνθυμήσαι διὰ πρώτην φορὰν πρὸς τὸ βράδυ ἐξεδηλώθη ἡ σοβαρότης τῆς ἀσθενείας τῆς Ἀγλαΐας μας. Ἂν τὸ ἔγραφον ἀργότερον θὰ ἦτο ἴσως θερμότερον, διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ λησμονήσω ὅτι κατὰ τὴν ἀσθένειάν της σὺ ἐδείχθης πλειότερον ἀδελφὸς πρὸς αὐτὴν ἢ ἐγώ.

Ἔβλεπον ὅτι ἡ ὁμιλία ἐλάμβανε τροπὴν ἣν ἐγὼ ἤθελον ν' ἀποφύγω, διὸ καὶ ἔστρεψα φύλλα τινὰ τοῦ χειρογράφου ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ εὕρω ἀφορμὴν ν' ἀλλάξω θέμα ὁμιλίας. Καὶ τυχαίως διατρέχων τὸ χειρόγραφον ἐνόμισα ὅτι εὗρον στίχους γνωστοὺς μοι ἤδη. Ἤρχισα ν' ἀναγινώσκω ἀπὸ τῆς πρώτης στροφῆς τὸ ποίημα ἐκεῖνο, ὅπερ ἔφερε τὴν παράδοξον ἐπιγραφὴν *Γάμοι καρδιοκτόνοι* καὶ ἀνεμνήσθην ὅτι ἦτο ὄντως γνωστόν μοι ἐκ δημοσιεύσεως.

— Ἀλλ' αὐτὸ κάπου τὸ ἀνέγνωσα, ἐφώνησα.

— Ἰδοὺ ὅτι ἦλθεν ἡ σειρά του, μοὶ ἀπήντησεν ὁ Βρυνᾶς μειδιῶν. Δὲν ἀπατᾶσαι· τὸ ἀνέγνωσες εἰς τὴν *Χρυσαλίδα*.

— Ἔχεις δίκαιον. Ἀκριβῶς εἰς τὴν *Χρυσαλίδα* τὸ ἀνέγνωσα ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοὺς γάμους τῆς Εὐθαλίας. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὑπώπτευσα πρὸς στιγμὴν ὅτι τὸ εἶχες γράψει σύ, ἀλλ' ἐπειδὴ τόσον ἐπιμόνως μοὶ τὸ ἠρνήθης ὅταν σοὶ ὡμίλησα περὶ τούτου, ἐπίστευσα ὅτι ἦτο ἁπλῆ σύμπτωσις ἡ δημοσίευσις αὐτοῦ ἀμέσως μετὰ τοὺς γάμους ἐκείνης.

— Καὶ ὅμως ἐκείνη τὸ ἐμάντευσε!

Μοὶ τὸ ἔλεγεν ἡ Ἀγλαΐα μας ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου της. Ἡ Εὐθαλία ὡς ἐνθυμεῖσαι διήρχετο πολλὰς ὥρας μόνη μετὰ τῆς Ἀγλαΐας μας καθ' ὅλην τὴν ἀσθένειάν της. Ὅταν δὲ ἐδημοσιεύθη τὸ ποίημα αὐτό, ἔλεγεν ὅτι ἦτο πεπεισμένη ὅτι ἦτο ἰδικόν μου. Καὶ διὰ νὰ πείσῃ καὶ τὴν Ἀγλαΐαν περὶ τούτου τῇ διηγήθη τὴν μετὰ τὰς ἐξετάσεις μου σκηνὴν ἐν τῷ οἴκῳ της, ἣν πρὸ ὀλίγου σοὶ διηγήθην. Προσέθετε δὲ, ὅτι μόνον ἄνθρωπος αἰσθανθεὶς τότε τοιαύτην ἀπελπισίαν ἠδύνατο νὰ γράψῃ τοὺς στίχους αὐτούς. Καὶ ἦτο ἡ μόνη ἥτις μ' ἐμάντευσε!

— Περίεργον, εἶπον ὡς ἀφῃρημένος.

Μόνη ἐκείνη ἐμάντευσε καὶ ἐμέ.

— Καὶ σέ; ἠρώτησεν ὁ Βρυνᾶς ἐκπληττόμενος. Πῶς; Πότε; Σὲ τί ἐπάνω;

Ἐδίστασα πρὸς στιγμὴν ἂν ἔπρεπε νὰ φανερώσω τὸ μυστικόν μου. Ἀλλ' ἐσκέφθην ὅτι εἶχον παρέλθει ἑκτότε ἀρκετὰ ἔτη, ὥστε ἡ ἀποκάλυψις δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ γεννήσῃ ψυχροτητα ἢ σκάνδαλον. Ὑπέκυψα λοιπὸν εἰς τὰς διακυτικὰς τάσεις, εἰς ἃς μὲ εἶχον παρασύρει αἱ ἐξομολογήσεις τοῦ φίλου μου καὶ εἶπον:

— Ὅταν ἐδημοσίευσα τὸ πρῶτον καὶ μόνον ποίημά μου.

— Λοιπὸν ἔγραψες καὶ σὺ ποιήματα; ἀνεφώνησεν ὁ Βρυνᾶς ἐπὶ μᾶλλον ἐκπλησσόμενος. Καὶ ἐδημοσίευσας; Κ' ἐγὼ σ' ἐνόμιζα σιδηροῦν!

Εἰπέ μου τὰ λοιπόν. Διηγήσου μοι τὰ καθέκαστα.

Ε'

Ἦλθεν ἡ σειρά μου πλέον. Οὔτε πρὸς τὸν φίλον ὅστις μοὶ ἤνοιξε τὴν καρδίαν του ἠδυνάμην ν' ἀρνηθῶ τὰς ἐξομολογήσεις μου οὔτε τὴν πρὸς διαχύσεις τάσιν ἥτις μὲ εἶχε καταλάβει ἠδυνάμην ν' ἀποφύγω. Ἤρχισα δὲ λίαν ἀποτόμως.

— Τὸ ἀπαντῶν μου, εἶπον, εἶνε τὸ ἐν τῇ *Λύγῃ* δημοσιευθὲν ἐλεγεῖον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀδελφῆς σου.

Ὁ Βρυνᾶς ἔμεινεν ἐμβρόντητος. Μὲ ἠτένισε πρὸς στιγμὴν καὶ ἄκρα ἀνέβλυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του. Ἀλλ' ἀπομάσσων αὐτὰ καὶ γενόμενος κύριος τῆς συγκινήσεώς του:

— Οὐδέποτε μοὶ ὡμίλησες περὶ αὐτοῦ, ἐψιθύρισε μὲ παράπονον.

— Ἀλλά, Βρυνᾶ μου, ἦτο δυνατὸν νὰ σοὶ τὸ ὁμολογήσω ποτέ. Ἐνόσῳ ἡ Ἀγλαΐα ἔζη, ἐφρόντιζον, ἐφ' ὅσον ἠδυνάμην, ν' ἀποκρύπτω τὸν ἔρωτά μου ἀπὸ σοῦ, ὄχι διότι δὲν ἦτο οὗτος ἁγνὸς ἢ δὲν ἦτο σοβαρὸν καὶ μέγα τὸ αἴσθημά μου, ἀλλὰ διότι ἐφοβούμην ὅτι ἤθελες ἴσως ὑποπτεύσει ὅτι ἡ πρὸς σὲ φιλία μου ἦτο ψευδεπίδειξις, καὶ ὑφίστατο μόνον ἕνεκα τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀδελφήν σου.

— Καὶ ὅμως ἂν τότε ἤμην ἡσυχος, παρενέλαβεν ὁ Βρυνᾶς, ἂν δὲν ἤμην τυφλὸς ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μου ἔρωτος, ἔπρεπε νὰ τὸ ἐννοήσω. Τώρα ὅτε ἀναμιμνήσκομαι ὅσα περὶ σοῦ μοὶ ἔλεγεν ἡ Ἀγλαΐα καὶ ὅσας τρυφερότητας ἀντηλλάσσετε, ἀναγνωρίζω ὅτι μόνον ἄνθρωπος τετυφλωμένος ἐξ ἔρωτος, ὡς ἐγώ, ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διακρίνῃ τὴν ἀληθῆ ἐκείνην σημασίαν.

Ἐπηκολούθησε βραχεῖα σιγὴ ἀμφοτέρους σχεδὸν χωροῦσα, ἣν διέλυσεν ἐκεῖνος ἐξακολουθῶν:

— Ἀλλὰ διηγήσου μοὶ τὰ τοῦ ποιήματος. Διότι ἐγὼ ἀκομὴ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι εἰς τὸ γραφὲν τῆς *Λύγης*, δὲν ἐγνώριζον τίποτε νὰ μοὶ εἴπουν περὶ αὐτοῦ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοῖς ἔσταλη διὰ τοῦ ταχυδρομείου.

— Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ἱστορία του, ἀπεκρίθην ὑπακούων εἰς τὴν θέλησίν του. Πόσον ἠγάπων τὴν Ἀγλαΐαν εἶνε σήμερον ἀδύνατον νὰ σοὶ περιγράψω. Τοῦτο μόνον σοὶ λέγω, ὅτι καθὼς σὺ οὕτω καὶ ἐγὼ ἐστήριζον ὅλας τὰς ἐλπίδας μου εἰς τὸ δίπλωμα. Ἀλλ' ἡ μὲν Ἀγλαΐα οὐδένα ἄλλον ἠγάπησεν ἐνόσῳ ἐγὼ ἐμελέτων, ὁ θάνατος ὅμως μαὶ ἐστέρησε τὴν εὐτυχίαν μου ἣν ὠνειροπόλησα. Ἀπὸ τῆς ἐπιούσης τοῦ διπλωματός μου, ἐνῷ ἐγὼ ἐνόμιζον, ὅτι ἤμην ὁ εὐτυχέστερος τῶν θνητῶν, ἡ μοῖρα ἠθέλησε νὰ μὲ ἐξαγάγῃ τῆς ἀπάτης, καὶ πρῶτος ἐγὼ ἔμαθον ἀπὸ στόματος τοῦ ἰατροῦ τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχεν ἡ ζωὴ τῆς λατρευαμένης κόρης. Ἠγρύπνησα, ἐκοπίασα, ἐπάλαισα, ἀφωσιώθην, ἔκλαυσα, ἐδεήθην, ἔπραξα τὸ πᾶν ὅπως ἀπομακρύνω ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μάτην, μάτην! Ἡ Ἀγλαΐα ἐχάθη δι' ὅλους μας!... Καὶ ὅταν σὺ μὲ ἠὐχαρίστεις δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἐπραττον, ἐγὼ ἠσθανόμην ἐν ἐμαυτῷ τὴν δύναμιν νὰ θυσιάσω τὴν ζωήν μου διὰ νὰ σώσω ἐκείνην.

Ὁ Βρυνᾶς τώρα πλέον ἔχυνε δάκρυα θαλερά. Καὶ τοῦτον ἰδὼν ἐγὼ ἠθέλησα νὰ καταπαύσω τὴν θλιβερὰν ὁμιλίαν, ἥτις ἄλλως ἠγγίζεν ὀδυνηρῶς τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας μου. Ἀλλ' ἐκεῖνος:

— Ὄχι, ὄχι, εἶπε, Διηγήσου τὰ πάντα, διότι πολὺ πολὺ θὰ μὲ ἀνακουφίσῃ τοῦτο.

— Δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο νὰ σοὶ διηγηθῶ, τῷ εἶπον, ἢ ὅτι ἀφοῦ ἐχωρίσθημεν διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς γλυκείας μορφῆς της καὶ ἀπεσύρθην μὲ τὴν προφάσιν ν' ἀναπαυθῶ ἐκ τῶν τόσων κόπων καὶ ἀγρυπνιῶν μου, ἔδωκα διέξοδον εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν λύπην μου καὶ ἔκλαιον καθ' ὅλην τὴν νύκτα μόνος ἐν τῷ δωματίῳ μου. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἡ ποιητικὴ μονομανία τῆς ἐπηρείας καταλαβοῦσα με οὕτω ἐξεσθενημένον μοὶ ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν νὰ χύσω τὴν πιεζοῦσαν τὰ στήθη μου λύπην εἰς στίχους. Ἔγραψα λοιπὸν τὸ ἐλεγεῖον ἐκεῖνο καὶ κατεβὰς εἰς Πειραιὰ ἀπέστειλα τὸ χειρόγραφον πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς *Λύγης* δι' ἐπιστολῆς ἐπὶ συστάσει, ἐγκλειούσης καὶ ἓν δεκάδραχμον, ὅπερ ἤθελε προλάβει πάντα περὶ τῆς δημοσιεύσεώς του δισταγμόν. Τὸ ποίημα ἐδημοσιεύθη, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἦτο ἄγνωστος ἀκόμη καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς *Λύγης*. Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος δι' ὃν ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ ἔρευναί σου περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ποιήσαντος ἀπέβησαν εἰς μάτην.

Ὁ Βρυνᾶς κατὰ τὴν συνήθειάν του ἠγέρθη νὰ περιπατήσῃ ἐντὸς τοῦ δωματίου, προσπαθῶν νὰ κατραστεύῃ τὴν ἑτοίμην εἰς σφοδρὰν ἔκρηξιν συγκίνησιν του. Ἐπεκράτησε δὲ σιγὴ καὶ ἐπί τινα λεπτὰ ἠκούετο μόνον ὁ ἔρρυθμος ἐπὶ τοῦ πατώματος ψόφος τῶν βημάτων τοῦ Βρυνᾶ. Εἰς μίαν δὲ στροφὴν στὰς ἐνώπιόν μου:

— Δὲ θαυμάζω, εἶπε πῶς δὲν ἐξωμολογήθης οὐδ' ἅπαξ εἰς ἐμὲ τὸν ἐσωτατόν σου πρὸς τὴν ἀδελφήν μου, ἀφοῦ ἐγὼ ἦμην ὁ μόνος φίλος σου καὶ ὁ μόνος ἀδελφὸς ἐκείνης.

Ἐγὼ δὲ διαγγνοὺς εἰς τοὺς λόγους τούτους πικρόν τινα δισταγμὸν περὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ ἔρωτός μου, ἢ μᾶλλον ὑπονοήσας ὅτι τὸ αἴσθημά μου ἦν παροδικὴ τῆς νεότητος ἔξαψις, ἐλαφρόν τι καὶ παιδαριώδες αἴσθημα, ὅπερ καὶ νῦν εἰ ἤτον ἠ ἀναβιβάσω εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἰδικοῦ τοῦ παρασυρόμενος ἔθλεν ὑπὸ τῶν ἐξομολογήσεών του ἠαθάνθην ἐν τῇ καρδίᾳ μου πόνον ἄγνωστον καὶ ἐγερθεὶς:

Διότι ἐπερίμενα, ἀπεκρίθην σοβαρῶς ὡς προσ-

βληθεὶς εἰς τὰ ἱερώτερα, νὰ σοὶ τὸ ἀναγγείλω ὅταν θὰ ἠδυνάμην καὶ νὰ σοὶ ἀποδείξω τὸ μέγεθος τοῦ ἔρωτός μου καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν αἰσθημάτων μου ζητῶν σοι τὴν χεῖρά της. Ἐσιώπησα ἔκτοτε διότι ἡ τύχη δὲν ἠθέλησε νὰ μοὶ παράσχῃ τὴν εὐτυχίαν αὐτήν. Ἂν δὲ σοὶ τὸ λέγω σήμερον, πράττω τοῦτο διότι εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σοὶ τὸ ἀποδείξω πόσον τὴν ἠγάπων· σήμερον ὁπότε ἔζησα βίον ὁλόκληρον μόνος μὲ τὸν ἔρωτα ἐκεῖνον, κλείσας τὴν καρδίαν μου πρὸς πᾶσαν ἄλλην καὶ ἀποκρούσας πολλὰς εὐκαιρίας.

Ὁ Βρυνὰς ἔφάνη ἐκπλαγείς, μὲ ἠτένισε μὲ θαυμασμὸν καὶ :

— Σὺ εἶσαι ἥρως, ἀνεφώνησεν. Εἶχον δίκαιον ὅταν σὲ ἐπίστευον σιδηροῦν ; πάντοτε χαρακτὴρ. Ἀλλὰ τώρα σὲ ἀναγνωρίζω χαλύβδινον· διότι σὺ ἄπαξ ἀπολέσας τὴν εὐτυχίαν σου ἔκλεισας τὴν καρδίαν καὶ δὲν ὠνειροπόλησας ἄλλην, ἐνῷ ἐγὼ . . . .

— Ἐνῷ σύ ; ἠρώτησα δυσπιστῶν νῦν μὲ τὴν σειράν μου πρὸς τὴν σοβαρότητα ὧν περὶ τοῦ πρὸς τὴν Εὐθαλίαν ἔρωτός του μοὶ διηγήθη.

— Ἐνῷ ἐγώ, εἶπε μελαγχολικῶς, ἐξηκολούθουν ὀνειροπολῶν τὴν Εὐθαλίαν μέχρι προχθές. Καὶ ὅτανἐμάθον τὴν χηρείαν της, ἐτακτοποίησα τὰς ὑποθέσεις μου ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἤρχόμην νὰ τῇ ἐξιστορήσω νῦν τὸν ἔρωτά μου καὶ νὰ ζητήσω τὴν χεῖρά της !

Εἰς τὴν ὁμολογίαν ταύτην τοῦ Βρυνὰ ἀπέμεινα ὡς κεραυνόπληκτος. Οὐδέποτε ἠδυνάμην νὰ ὑποπτεύσω τηλικοῦτον μέγεθος ἔρωτος. Καὶ ἰδών με ἐκεῖνος σιωπῶντα :

— Ἐννοεῖς τώρα πρῖον κτύπημα δ' ἐμὲ ἦτο ὁ θάνατος αὐτῆς ;

Ἐγὼ ἐκίνουν τὴν κεφαλὴν θλιβερῶς μὴ εὑρίσκων λέξεις νὰ ἐκφράσω ὅ,τι διελογιζόμην.

— Τώρα θὰ σὲ μιμηθῶ, ἐξηκολούθησεν ὁ Βρυνάς. Θὰ κλείσω τὴν καρδίαν μου μὲ τὴν ὀδύνην τοῦ ταφέντος ἔρωτός μου.

Καὶ περισυνάζων τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης χειρόγραφά του προσέθηκεν :

— Ἀλλὰ τὴν κλείω πολὺ ἀργά, ἀφοῦ μέχρι σήμερον τὴν ἔτρεφον μὲ ὄνειρα καὶ ἐλπίδας μελλούσης εὐτυχίας !

ΣΓ'

Μετὰ μίαν ὥραν εὑρισκόμεθα εἰς Φάληρον. Ἀνεπνέομεν τὴν δρόσον τοῦ πνέοντος μπάτη καὶ ἐθαυμάζομεν τὰς κάλλονὰς τῆς μαγευτικῆς παραλίας. Ὁ ἥλιος ἔδυσεν, ἐπῆλθεν ἡ νύξ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἠρέμου ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης σελαγίζουσα σελήνη ἐφώτιζε τὸ παρὰ τὴν ἀκτὴν δεῖπνόν μας. Ἡ ὁμιλία περιστραφεῖσα περὶ ὅ,τι ἀσήμαντον εἶχεν ἤδη ἐξαντληθῆ καὶ ἐρροφῶμεν σιωπηλοὶ τὸν καφέν. Ὁ Βρυνὰς ἰδίως ἐφαίνετο παραδεδομένος εἰς σκέψεις βαθείας.

— Τί σκέπτεσαι ; ἠρώτησα ὅπως ἐξαγάγω αὐτὸν ἀπὸ τῶν σιωπηλῶν διαλογισμῶν του.

— Σκέπτομαι, ἀπεκρίθη, ὅτι ἐν τῷ ἰδεώδει καὶ αἰσθηματικῷ βίῳ μας πολλαὶ ἀναλογίαι ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡμῶν τῶν δύο. Ἠγαπήσαμεν ἀμφότεροι καὶ δὲν ἀπηλαύσαμεν τὴν εὐτυχίαν ἣν ὠνειροπολήσαμεν. Ἐγράψαμεν καὶ οἱ δύο στίχους μόνον ὅταν ἡ καρδία μας ἠσθάνθη παλμοὺς ἔρωτος ἢ ὀδύνης, ἐλπίδος ἢ ἀπελπισίας. Τὰ πρῶτά μας ποιήματα ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὸν ἔρωτά μας καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὅταν ἡ καρδία ἐθρήνει τὴν ἀπώλειαν τῆς εὐδαιμονίας της !

. . . . . .

Ὁ Βρυνὰς ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ἀγγλίαν καὶ πάλιν, ὅπου διάγει βίον ἀποχωρητοῦ, θεραπεύων ἐναλλὰξ τὸν κερδῷον καὶ τὸν λόγιον Ἑρμῆν.

Μ*

Στατιστικαὶ σημειώσεις

ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ

Α'

Διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ διαίρεσις.

Ἡ μεγαλόνησος τῆς Μεσογείου Κρήτη διοικητικῶς μὲν διαιρεῖται εἰς πέντε Διοικήσεις, ὑποδιαιρουμένας εἰς δεκατρία ἐπαρχεῖα, ἀποτελούμενα ἐξ ὀγδοήκοντα ὀκτὼ Δήμων, οἵτινες περιλαμβάνουσιν ἐν συνόλῳ 1133 πόλεις καὶ χωρία, καὶ διοικεῖται ὑπὸ Γενικοῦ Διοικητοῦ Χριστιανοῦ, δύω Διοικητῶν Χριστιανῶν καὶ δύω Μωαμεθανῶν, ὀκτὼ Ἐπάρχων Χριστιανῶν καὶ πέντε Μωαμεθανῶν. — Δικαστικὰς δ' ἀρχὰς ἀριθμεῖ ἓν Ἐφετεῖον ἢ Κακουργοδικεῖον, πέντε Πρωτοδικεῖα, τρία Ἐμποροδικεῖα καὶ εἰκοσιτρία Εἰρηνοδικεῖα.

Β'

Πληθυσμός.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατ' ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1881 ἀνέρχεται εἰς 279,192 ψυχάς, ἤτοι 142,248 ἄρρενας καὶ 136,944 θήλεις (Ἴδε ἐφ. *Κρήτην* ἀριθ. 617). Ἐξ αὐτῶν 204,781 εἶναι χριστιανοί, 73,487 Μωαμεθανοί, 254 Καθολικοί, 17 Διαμαρτυρόμενοι, 646 Ἰσραηλῖται καὶ 7 Ἀρμένιοι. Ἀπεγράφησαν δ' ὡς ἀκολούθως: 276,235 ὡς κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων, 894 ἐν ταῖς Μοναῖς, 147 εἰς τοὺς Τεκέδες, 444 ἐν ταῖς φυλακαῖς, 75 ἐν τοῖς νοσοκομείοις καὶ 1397 ὡς ἀποτελοῦντες τὴν ἐγχώριον χωροφυλακήν.

Γ'

Παραγωγή.

Κατὰ τὰς ἐτησίους δημοσίας προσόδους τοῦ ἀφόρου ἔτους 1879 καὶ τοῦ εὐφόρου 1880, ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιοπίστων πηγῶν, ἤτοι ἀπολογισμῶν

τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ τ.τ. ἐντὸς τῶν δύω ἐτῶν παρήχθησαν τὰ ἑξῆς : ἔλαιον ἀξίας 84,552,468 γροσίων, προϊόντα προβάτων 52,462,000 γροσίων, δημητριακοὶ καρποὶ καὶ ἄλλα διάφορα προϊόντα 108,400,545 γροσίων ἤτοι ἡ ἀξία διετοῦς παραγωγῆς ἀνῆλθεν εἰς 245,415,013 γρόσια. Ἄρα ὁ μέσος ὅρος τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ὑπολογίζεται εἰς 1,227,075 λίρας Τουρκίας.

Ἔλαιου δὲ παρήχθησαν κατὰ μὲν τὸ ἄφορον ἔτος 1,018,446 ὀκάδες, κατὰ δὲ τὸ εὔφορον 20,119,761 ὀκάδες, ἤτοι κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως 10,569,103 ὀκάδας ἐλαίου.

Δ'

Ἐξαγωγή.

Ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ παραγομένων προϊόντων ὁ σάπων καὶ τὸ ἔλαιον κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ ἐξαγωγῇ. Οὕτως ἀφαιρουμένων 5,583,840 ὀκάδων ἐλαίου ἐκ τῆς διετοῦς παραγωγῆς, ἤτοι δέκα ὀκάδων ἐτησίως κατ' ἄτομον, διὰ τὴν ἐγχώριον κατανάλωσιν, ὑπολείπεται πρὸς ἐξαγωγὴν κατὰ διετίαν 15,554,366 ὀκάδες.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Savary, Γάλλου περιηγηθέντος τὴν Κρήτην ἐν ἔτει 1779, ἐτησίως ἐξήγετο τότε τῆς νήσου ἔλαιον μόνον 2,160,000 ὀκάδες. Ἡ σπουδαία αὕτη διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἐξαγωγῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τῆς σημερινῆς ἀποδοτέα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν νέων σιδηρῶν ἐλαιοπιεστηρίων, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπιγενομένην ἐλαιοφυτείαν. Μόνον ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν ἐργοστασιάρχης Οὐστὰ Ῥασιὰ μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν κατεσκεύασεν 850—900 τοιαῦτα.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἐξάγονται χαρούπια, βελανίδια, τυρὸς καὶ γαλακτερά, οἶνοι, κάστανα, πορτοκάλλια, σταφίδες, σπόγγοι, μέταξα, ἔρια καὶ κατὰ τρίτον βρώμη, λεμόνια, κίτρα, μέσπιλα, μανταρίνια, κράμβυα, μέλι, κηρός, ἐλάται, πικρὰ καὶ γλυκὰ ἀμύγδαλα, κοχλίαι, σιτόσπορα, ἀνθόνεροον, δάφνελαιον, μυρτόφυλλα, δίκτυα, νάξιοι λίθοι, ἐγχειρίδια, ῥάβδοι, μάλλινα σκεπάσματα, καπλαμάδες, ῥάκη, ἐφθαρμένα μέταλλα, ὄστρα, πίτυς καὶ ἀκατέργαστα δέρματα προβάτων, αἰγῶν, βοῶν, λαγωῶν καὶ ζουρίδων.

Ὁ Savary ἐν *Κρητικαῖς ἐπιστολαῖς* (σελ. 149) ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐξαγωγὴ τῆς νήσου πρὸ αἰῶνος ἀνήρχετο εἰς 5,226,660 φράγκα, ἤτοι 26,133,330 γρόσια.

Ἡ ἀξία τῶν ἐξαχθέντων ἐν ἔτει 1874 (Τουρκικὸν κρητικὸν ἡμερολόγιον τοῦ 1299 σελ. 147) ἀνῆλθεν εἰς 9,240,500 γρόσια διὰ τὴν Τουρκίαν καὶ 24,209,600 γρόσια διὰ τὸ ἐξωτερικόν· ἐν συνόλῳ ἐτελωνίσθησαν ἀντικείμενα ἐξαγωγῆς ἀξίας 33,450,100 γροσίων.

Ἐν ἔτει 1875 ἡ ἀξία τῶν μὲν εἰς Τουρκίαν ἐξαχθέντων ἀνῆλθεν εἰς 24,204,600 γρόσια, τῶν δ' εἰς χώρας ξένας εἰς 19,242,900 γρόσια, καὶ ἐν συνόλῳ εἰς 43,447,500 γρόσια [Τουρκ. κρητ. ἡμερ. 1293 σελ. 155], ποσὸν ἀνώτατον διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῆς Κρήτης, ὅπερ μόνη ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ 1882-83 δυνατὸν νὰ φθάσῃ, ἕνεκα τῆς μεγίστης ἀφθονίας τοῦ ἐλαίου.

Μεταγενεστέρας πληροφορίας περὶ ἐξαγωγῆς εὑρίσκομεν ἐν ἐκθέσει τῆς Διευθύνσεως τῶν Τελωνείων Κρήτης, δημοσιευθείσῃ περιληπτικῶς ἐν τῇ «Πατρίδι» καθ' ἣν ἐν ἔτει 1879 ἐξήχθησαν ἀντικείμενα ἀξίας 28,204,780 γροσίων, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἀξίας 35,282,698 γροσίων.

Ε'

Εἰσαγωγή.

Τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγόμενα ἀντικείμενα εἶναι τὰ ἑξῆς: παντοειδῆ ὑφάσματα, μέταλλα, ἔπιπλα, φάρμακα, βιομηχανικὰ ἐργαλεῖα, πήλινα καὶ ὑάλινα σκεύη, πετρέλαιον, ποτά, πάστται, ἀρώματα, καπνά, καφές, ζάκχαρις, ὀρύζια, ἅλευρα, ὄσπρια, δημητριακοὶ καρποί, πάστα, βούτυρον, βαφαί, δέρματα κατειργασμένα, βουβαλοδέρματα, ἀκατέργαστα, ἄνθρακες καὶ ξυλεία κοινὴ καὶ οἰκοδομήσιμος.

Κατὰ τὰ προμνησθέντα ἡμερολόγια ἡ ἀξία τῶν μὲν ἐν ἔτει 1874 εἰσαχθέντων ἀντικειμένων ἀνῆλθεν εἰς 13,227,099 γρόσια, τῶν δ' ἐν ἔτει 1875 εἰς γρόσια 15,152,462.— Ἐν ἔτει δὲ 1879 εἰσήχθησαν κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Τελωνείου ἀξίας 16,956,425 γροσίων καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἀξίας 17,834,000 γροσίων.

ΣΤ'

Γενικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς.

Ἀξιοσημείωτον καθ' ἡμᾶς ὅτι, ἐνῷ τῇ ἐξαγωγῇ τῶν ἐτῶν 1874, 1875, 1879, καὶ 1880 παρατηρεῖται λίαν δυσανάλογος αὔξησις, ἐξ ἐναντίας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν αὐτῶν ἐτῶν παρατηρεῖται βαθμιαία αὔξησις. Ἡ ποικιλία αὕτη τῆς αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἀποδοτέα εἰς πολλὰ αἴτια, ἡ λεπτομερὴς ἐξετεύνησις τῶν ὁποίων οὐ τοῦ παρόντος.

Τὸ αὐτὸ παρετήρησεν ἄλλοτε ὁ Ἐξ. Κ. Φωτιάδης, πρώην Σύμβουλος τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ἐν πραγματείᾳ τοῦ τινι, ὑπὸ τὸν τίτλον «Χρήζομεν μεγαλητέρων φώτων», σύγκρισιν ποιούμενος ἐπὶ τῆς προσόδου τῆς τόπου τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς, ἔγραφε δὲ ταδε· «Ἐν ἔτει 1779 ἐξήχθησαν τοῦ λιμένος Χανίων μόνον διὰ τὴν Γαλλίαν προϊόντα ἀξίας 8,950,000 γροσίων καὶ εἰσήχθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐμπορεύματα γαλλικὰ ἀξίας 2,750,000

γροσίων· κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1864 εἴχομεν ἐξαγωγὴν 371 000 λιρῶν στερλινῶν καὶ εἰσαγωγὴν 574,000».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ὑπολογίζεται, ὅτι ἡ ἐτησία ἐξαγωγὴ Κρήτης εἶναι ἴση πρὸς τὸ τέταρτον περίπου τῆς ἐτησίας παραγωγῆς, ἡ δ' εἰσαγωγὴ εἶναι πάντοτε σχεδὸν ἐλάσσων τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰδικώτερον, ἡ μὲν αὐξομείωσις τῆς ἐξαγωγῆς ἀποδοτέα πρὸς τὴν ἀφθονίαν ἢ εὐφορίαν τοῦ ἔτους, εἰς δὲ τὴν τακτικὴν βαθμιαίαν αὔξησιν τῆς εἰσαγωγῆς, κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη, παρέχουσι τὴν ἀφορμὴν· τὸ στάσιμον τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, ἡ ἔλλειψις οὐσιωδῶν στοιχείων πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς γεωργίας καὶ ἡ ὁσημέραι πολλαπλασίασις τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου.

Χανιά, τῇ 24 Ἰουλίου 1883.

Ρ. Γιακ. Καλλιγεακης

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ

Ἡμέραν τινὰ, ἐνῷ περιεπάτουν μετὰ φίλου μου, πλησίον τῆς παροχλίας, παρετήρησα κοιμώμενον ἐπὶ τοῦ σκληροῦ ἐδάφους, ἄνθρωπον, οὗτινος τὰ ἐνδύματα ἐμαρτύρουν τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν· πῖλος παλαιὸς καὶ τετριμμένος, ἦτο καταβιβασμένος ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του, τὸ μαῦρον ἔνδυμά του ἦτο ἐαχισμένον καὶ ἄνευ κομβίων, αἱ δὲ περικνημῖδές του εἶχον κατατριβῆ διὰ τῶν ὀπῶν τῶν ὑποδημάτων του· ὁ πώγων αὐτοῦ ἐφαίνετο ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν ἀξύριστος.

Ἀμφότεροι ὁ φίλος μου καὶ ἐγὼ, ἠσθάνθημεν ἀμέσως τὸ αὐτὸ αἴσθημα συμπαθείας, καὶ ἐστάθημεν θεωροῦντες τὸ οἰκτρὸν δεῖγμα ἐκείνου τῆς δυστυχίας.

Παραχρῆμα, χωρὶς νὰ εἴπω λέξιν, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ θυλακίου μου ἓν πεντόφραγκον, καὶ θέτων αὐτὸ ἐπὶ τῆς παλάμης μου, ἔδειξα πρὸς τὸν σύντροφόν μου. Ἐνόησε τὸν σκοπόν μου· ἐκεῖνος καὶ πλουσιώτερος ὢν ἔθεσε δύο πεντόφραγκα πλησίον τοῦ ἰδικοῦ μου. Τὰ περιετύλιξα καλῶς ἐντὸς ἐφημερίδος χαρτοῦ καὶ κάμνων μικρὰν στροφὴν ἐπροχώρησα σχεδὸν ἔρπων πρὸς τὸν κοιμώμενον ἐκεῖνον ἄθλιον. Παρετήρησα ὅτι ἦτο ἀνοικτὸν τὸ θυλάκιον τῆς περισκελίδος αὐτοῦ, θυλάκιον, τὸ ὁποῖον πολλάκις βέβαια θὰ ἠρεύνησεν εἰς μάτην. Ἐπλησίασα βαδίζων ἐλαφρῶς καὶ ἱστάμενος ἀκριβῶς ἐμπρὸς ἐξύπνησεν αὐτὸν ὁ θόρυβος τῶν βημάτων μου· οὐδέποτε ἀγαθὴ θέλουσα νὰ καταλάβῃ ἐξ ἀπροόπτου πτηνόν τι ἔδειξε πλειοτέραν ὑπομονὴν· ἐπροχώρησε μετὰ πλειοτέρας ἐπιτηδειότητος καὶ ἡσυχίας· οὐδέποτε κλέπτης ἐκράτησεν οὕτω τὴν ἀναπνοήν του. Ἤρθασα οὕτω ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ κοιμωμένου, ἐνταῦθα δὲ ἀνέπνευσα ἅπαξ ἐλευθέρως. Ἔπειτα ἔκλινα πρὸς αὐτὸν βραδέως καὶ ἐλαφρῶς, ἐξέτεινα τὸν βραχίονα καὶ εἰσήγαγον ἡσύχως τὴν χεῖρά μου εἰς τὸ χαῦνον ἐκεῖνο καὶ πεινάλεον θυλάκιον, ἐν ᾧ ἀφῆκα τὸ μικρὸν δέμα. Εἶτα ἀπέσυρα τὴν χεῖρά μου, ἀνηγέρθην, καὶ ἀπεμακρύνθην μετὰ πᾶσης αὐτῆς προσοχῆς· ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος δὲν εἶχε ἐξυπνήσει.

Ὦ! τὸν καλὸν ἄνθρωπον πόσην ἡδονὴν μας ἐπροξένησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην! Καὶ πῶς ἐπεθυμοῦμεν νὰ τῷ εἴχαμεν δώσει περισσότερα ἔτι ἐξ εὐγνωμοσύνης! Ἐὰν ποτὲ κατὰ τύχην οἱ ὀφθαλμοί του πέσωσιν ἐπὶ τῶν γραμμῶν τούτων, ἂς δεχθῇ πᾶς εὐχαριστίας μας.

Alphonse Kerr.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εἰς ἑστιατόριον:

Εἷς τῶν πελατῶν παραπονεῖται ὅτι τὸ κατὰ φτέκι τοῦ δὲν εἶνε πρόσφατο.

— Κύτταξε, λέγει πρὸς τὸν ὑπηρέτην, τί ἀηγήμη μυρωδιὰ βγάνει!

— Μὲ συγχωρεῖτε, ἀπαντᾷ οὗτος δεικνύων τὸν παρακαθήμενον τρώγοντα μετὰ πολλῆς ὀρέξεως, ἡ μυρωδιὰ εἶνε τοῦ ψαριοῦ ποὺ τρώγει ὁ κύριος!

* * *

Ὁ Ἀγαθόπουλος καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν εἶνε σήμερον ἀνθυπολοχαγός. Πρό τινων ἡμερῶν ἐπατήρει εἰς τὰ γυμνάσια τῶν νεοσυλλέκτων. Ὁ λοχίας προγυμναστὴς ἀνέπτυσσε τὰς κινήσεις.

— Μὲ τὸ ἅ, ἔλεγε, σηκώνετε ὅλοι τὸν ἀριστερόν ποδὶ καὶ τὸν κρατεῖτε μετέωρον ἕως ὅτου ἀκούσητε τὸ πρόσταγμα· ἅ!

Δοθέντος τοῦ προστάγματος ὁ Ἀγαθόπουλος παρατηρεῖ πολὺ πλησίον δύο ποδὰς ὑψωμένους, ἕνα δεξιὸν παρὰ ἕνα ἀριστερόν. Καὶ χωρὶς νὰ ἀλαφθῇ ὅτι κατὰ λάθος ἐπετύλλεκτός τις ὑψώσε τὸν δεξιὸν πόδα παρὰ τὸν ἀριστερὸν τοῦ παρεστῶτος αὐτοῦ, ὁ Ἀγαθόπουλος λίαν ταραχωδῶς φωνάζει:

— Ποῖος εἶνε αὐτὸς ὁ ὁποῖος κρατεῖ καὶ τοὺς δύο πόδας ἀνυποψόνους ὑψωμένους!

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ὁ ἄνθρωπος ὁ φρεντιζόμενος ὅτι τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν εἶνε ἡ ζωὴ, ἐξευτελίζει τὴν ψυχήν του.

Ὁ ἀρχὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸ λιμνάζον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον σήπεται.

ΑΘΗΝΗΣΙ. — ΤΥΠΟΙΣ «ΚΟΡΙΝΝΗΣ» ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΘΩΝΟΣ 12.